

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

"ΒΙΓΛΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ"

Όνομα : ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΘΕΜΗΣ
Αρ.μητρώου : 27001
Εξάμηνο : ΙΑ

Όνομα : ΑΣΗΜΕΝΟΣ ΑΛΕΞΗΣ
Αρ.μητρώου : 24082
Εξάμηνο : Επί πτυχίω

Καθηγητής : κ. ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2007

Στο φίλο μας που έφυγε κι όμως για μας είναι ακόμα εδώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Εισαγωγή	σελ. 4
- Ο πύργος στο Κίτι	σελ. 7
- Ο πύργος στην Αλαμινό	σελ. 11
- Ο πύργος στην Πύλα	σελ. 14
- Το κάστρο της Καντάρας	σελ. 19
- Το κάστρο Βουφαβέντο	σελ. 24
- Το κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα	σελ. 27
- Το κάστρο στο Κολότσι	σελ. 31
- Το κάστρο στην Κερύνεια	σελ. 38
- Το κάστρο στην Πάφο	σελ. 42
- Το φρούριο στη Λάρνακα	σελ. 45
- Οχύρωση της Λευκωσίας	σελ. 46
- Οχύρωση της Αμμοχώστου	σελ. 50
- Επίλογος	σελ. 53
- Φωτογραφικό υλικό / σκίτσα	σελ. 56
- Βιβλιογραφία	σελ. 72
- Παράρτημα Ι: Χρυσούλα Τσομπανάκη, «Ενετικές οχυρώσεις στην Κρήτη και στην Κύπρο, ομοιότητες των μνημείων του πολέμου»	σελ. 73

Στα χρόνια της Φραγκοκρατίας (1192 – 1489) , η Κύπρος ήταν ξακουστό βασίλειο με λαμπρούς βασιλιάδες. Αποτελούσε προέκταση της ευρωπαϊκής πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο, σε εποχή που οι Μουσουλμάνοι έπαιρναν πίσω τα εδάφη που τους είχαν αφαιρέσει οι Σταυροφόροι. Οι Φράγκοι βασιλιάδες έζησαν με πολυτέλεια και μεγαλοπρέπεια. Τους περιστοίχιζαν Φράγκοι ευγενείς που πήραν φέουδα στο νησί με αντάλλαγμα τη στρατιωτική υπηρεσία. Η λαμπρότητα αυτή ωστόσο αφορούσε μόνο τους ξένους άρχοντες. Η περίοδος της Φραγκοκρατίας ήταν μια περίοδος δυστυχίας, εκμετάλλευσης και καταπίεσης του κυπριακού λαού, ο οποίος διεξήγαγε ένα μακρύ αγώνα για φυσική, εθνική, θρησκευτική και πολιτιστική επιβίωση. Ο ίδιος ο κυπριακός λαός βρισκόταν κάτω από σκληρό φεουδαρχικό σύστημα και οι χωρικοί σε κατάσταση δουλοπαροικίας. Ο Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, με την αφαίρεση από τους κατοίκους της μισής κτηματικής τους περιουσίας και τη διανομή της στους στρατιώτες του, εισήγαγε στην Κύπρο το φεουδαρχικό σύστημα. Τα φέουδα αυτά παρέδωσε στους Ναΐτες, μετά την πώληση του νησιού σε αυτούς. Ο Γκυ ντε Λουζινιάν, ο πρώτος Λουζινιανός βασιλιάς της Κύπρου, αγόρασε την Κύπρο, όταν ακυρώθηκε η πώληση του νησιού από το Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο στους Ναΐτες. Έτσι, μεταξύ των άλλων, οι Λουζινιανοί μετέφεραν οριστικά στο νησί το φεουδαρχικό σύστημα που επικρατούσε εκείνη την εποχή στη Μεσαιωνική Ευρώπη. Την εποχή της Φραγκοκρατίας η Κύπρος ήταν μοιρασμένη σε δώδεκα διοικητικές περιοχές και αυτές, συνενωμένες μεταξύ τους, αποτελούσαν τέσσερις επαρχίες, η καθεμιά από τις οποίες είχε το διοικητή της. Πρωτεύουσα της Κύπρου ήταν η Λευκωσία, πολύ μεγαλύτερη από την περιορισμένη έκταση που πήρε αργότερα όταν την έκλεισαν μέσα σε τείχη οι Βενετσιάνοι.

Η βενετική κατοχή αρχίζει επίσημα στις 13 Μαρτίου 1489, όταν υψώνεται για πρώτη φορά στο φρούριο της Αμμοχώστου η σημαία της «Γαληνοτάτης Δημοκρατίας» της Βενετίας. Η περίοδος αυτή υπήρξε χειρότερη για το λαό της Κύπρου από εκείνη της Φραγκοκρατίας. Οι Βενετοί διατηρούν το ίδιο οικονομικό και κοινωνικό καθεστώς που ίσχυε και επί Φραγκοκρατίας. Οι πολιτικές και νομοθετικές εξουσίες συγκεντρώνονται στο Μεγάλο Συμβούλιο της Βενετίας, ενώ επί Φραγκοκρατίας οι εξουσίες αυτές ασκούσαν από τις τοπικές αρχές. Κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας παρατηρείται στην Κύπρο οικονομική και πνευματική παρακμή, πράγμα που επηρέασε αρνητικά τη ζωή του ελληνικού πληθυσμού. Οι Βενετοί, βλέποντας καθαρά τον κίνδυνο από τους Τούρκους, αποφάσισαν να οχυρώσουν το νησί και για το σκοπό αυτό έφεραν στην Κύπρο αρχιτέκτονες από τη Βενετία. Τα οχυρωματικά έργα, είτε τα συντηρούσαν είτε τα προσάρμοζαν στις νέες αμυντικές ανάγκες που υπαγόρευε η χρήση του πυροβολικού. Τακτική τους ήταν η συντήρηση των οχυρώσεων με όσο το δυνατό λιγότερους άνδρες και έξοδα. Έτσι, περιορί-

σαν τα τείχη της Λευκωσίας, οχύρωσαν πολύ καλά την Αμμόχωστο – αφού πίστευαν ότι εκεί θα εκδηλωνόταν αρχικά η τουρκική επίθεση – ενίσχυσαν το φρούριο της Κερύνειας, ενώ κατεδάφισαν κατά ένα μέρος τα φρούρια του Αγίου Ιλαρίωνα, του Βουφαβέντο και της Καντάρας, παραδείγματα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής που άφησαν στην Κύπρο οι Φράγκοι. Την οχυρωματική αρχιτεκτονική των Φράγκων ενισχύουν τα κάστρα των παραλιακών πόλεων της Λεμεσού (Κολόσσι), της Πάφου, της Κερύνειας και της Λάρνακας, καθώς επίσης και τα τείχη της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου. Στην οχυρωματική αρχιτεκτονική των Βενετών, εκτός των προαναφερθέντων, καταλογίζεται και το κτίσιμο τριώροφων πύργων, που χρησιμοποιήθηκαν ως παρατηρητήρια, σε ορισμένες περιοχές όπως το Κίτι, η Πύλα και η Αλαμινός.

Τα οχυρωματικά έργα που κτίστηκαν στην Κύπρο στον όψιμο 15^ο και 16^ο αιώνα πρέπει να ειδωθούν σε διπλή προοπτική : πρώτο, στην αμυντική στρατηγική της ενετικής αυτοκρατορίας ενάντια στην αυξανόμενη πίεση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και δεύτερο, στις ριζικές αλλαγές στην πολεμική τέχνη, που υπέβαλε η χρήση του μπαρουτιού. Από στρατηγική άποψη, η Βενετία ήταν αναγκασμένη να υπερασπίζεται το *stato da Mar* της ενάντια στην επέκταση των Οθωμανών Τούρκων. Η Κύπρος, που αποτελεί την εμπροσθοφυλακή ανάμεσα στα μουσουλμανικά και τα χριστιανικά κράτη, ήταν ο πιο εκτεθειμένος στρατηγικός προμαχώνας. Την ίδια εποχή τα εδάφη της Γαληνοτάτης έπρεπε να προστατευθούν από τις ολοένα μεταβαλλόμενες συμμαχίες των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Οι οχυρωμένες πολιτείες θεωρούνταν το κλειδί για μια επιτυχημένη αμυντική στρατηγική. Η Κύπρος αποτελούσε έτσι τμήμα μιας συνεκτικής διαδικασίας οχυρωματικής οικοδόμησης, της οποίας η αρχή συμπίπτει με την κατοχή του νησιού από τη Γαληνοτάτη.

Αρχιτεκτονικά, η αυξανόμενη σημασία των πυροβόλων όπλων και του κανονιού στην πολεμική τέχνη, από το 15^ο αιώνα, αχρήστευσαν τα παραδοσιακά σχέδια αμυντικής αρχιτεκτονικής και εγκαινίασαν ένα κύμα οικοδόμησης νέων ή ανοικοδομημένων παλιών οχυρωματικών έργων *alla moderna*, με τρόπο δηλαδή μοντέρνο, που ήταν προσαρμοσμένα στη χρήση του πυροβολικού. Η ανάπτυξη της στρατιωτικής αρχιτεκτονικής στην αναγεννησιακή Ιταλία στάθηκε μια μακρά και περίπλοκη πειραματική διαδικασία, στην οποία η Κύπρος κατείχε ιδιαίτερο ρόλο. Μια λεπτομερής ανάλυση της θεωρίας και της πρακτικής της στρατιωτικής αρχιτεκτονικής δείχνει ότι οι νέες εξελίξεις προήλθαν από την κεντρική Ιταλία. Η Γαληνοτάτη, που μπήκε σχετικά αργά σ' αυτό το χώρο, έγινε μια σημαντική κινητήρια δύναμη, όταν σταδιακά εκμοντέρνισε το αμυντικό της σύστημα στην *terra ferma* και στο *stato da Mar* από τον όψιμο 15^ο αιώνα και προσέελκυσε επιφανείς στρατιωτικούς μηχανικούς.

Τα κυριότερα οχυρωματικά έργα που ανήκουν στην περίοδο της Φραγκοκρατίας και την περίοδο της Βενετοκρατίας είναι τα κάστρα του

Αγίου Ιλαρίωνα, της Καντάρας και του Βουφαβέντο, το κάστρο της Κερύνειας, τα τείχη της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου, καθώς επίσης και τα παρατηρητήρια στα χωριά Κίτι, Πύλα και Αλαμινός. Οχυρωματική αρχιτεκτονική συναντάμε επίσης και στη Λεμεσό και στην Πάφο, χωρίς όμως να δίνεται τόση έμφαση όσο στις άλλες πόλεις.

Η εργασία αυτή λοιπόν, αναφέρεται στην κατασκευή των φρυκτωρίων της Κύπρου, στο δίκτυο επικοινωνίας των βίγλων, στους τρόπους στέγασης, στα υλικά κατασκευής τους, στην ασφάλεια, στην αντισεισμικότητα και αντισεισμική συμπεριφορά τους. Στόχος της εργασίας μας είναι η εξοικείωση με τους κατακόρυφους συμμετρικούς φορείς, τους χωροθετημένους σε υψηλά και απομακρυσμένα σημεία και τους τρόπους στέγασής τους σχετικά με προειδοποίηση ή άμυνα.

Ο **πύργος του Κιτίου** είναι ένας παράκτιος μικρός πύργος – παρατηρητήριο που χρονολογείται στην περίοδο της βενετικής κατοχής της Κύπρου (1489 – 1570), ένας από τους ελάχιστους που σώζονται. Βρίσκεται στην κορφή χαμηλού και ομαλού λόφου ύψους 20 μέτρων, κοντά στη θάλασσα, σε απόσταση λιγότερη από 2 χλμ. βόρεια του ακρωτηρίου Κιτίου και όχι μακριά από τη νότια όχθη της αλυκής της Λάρνακας. Είναι σήμερα γνωστός ως πύργος του Κιτίου γιατί βρίσκεται κοντά στο ομώνυμο χωριό. Ο πύργος είναι ακόμη γνωστός ως *πύργος της Ρήγαινας*, όπως και αρκετά άλλα κάστρα και ερείπια μεγαλόπρεπων κτισμάτων σε πολλά μέρη της Κύπρου.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Ο πύργος χρησιμοποιείτο ως παρατηρητήριο προς τη θάλασσα και σε αυτόν θα πρέπει να διέμενε ολιγομελής φρουρά. Σήματα από τον πύργο μπορούσαν να στέλνονται προς τη Λάρνακα και τον πύργο – παρατηρητήριο της Ξυλοφάγου, που βρίσκεται κοντά στο ακρωτήριο της Πύλας, στην άλλη πλευρά του κόλπου της Λάρνακας, κι από εκεί στην Αμμόχωστο. Ο πύργος βρισκόταν σε μισοερειπωμένη κατάσταση, αλλά συντηρήθηκε και αποκαταστάθηκε το 1977 – 78. Πάνω από τη θύρα, στη δυτική του πλευρά, βρίσκονται σκαλισμένα οικόσημα που πιθανό να ανήκαν είτε σε Βενετό αξιωματούχο που έκτισε το οικοδόμημα, είτε σε μεσαιωνική οικογένεια της Κύπρου. Στη μέση βρίσκεται το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, σύμβολο της Βενετικής Δημοκρατίας.

Ο πύργος είναι τετράπλευρο οικοδόμημα με μήκος κάθε πλευράς γύρω στα 6 μέτρα. Αποτελείται από δύο πατώματα και μέχρι το επίπεδο του δεύτερου, οι εξωτερικοί τοίχοι συγκλίνουν προς τα μέσα, ενώ πιο πάνω γίνονται κάθετοι.

Πηγή: Σπουδαστες ΤΕΙ Πειραιά

Η μοναδική είσοδος στον πύργο βρίσκεται στη δυτική του πλευρά, στο ύψος του πατώματος του ορόφου, γύρω στα 4 μέτρα από το έδαφος. Στις άλλες πλευρές δεν υπάρχουν ανοίγματα, συνεπώς οι φρουροί τοποθετού-νταν στην οροφή του κτιρίου. Τόσο η οροφή όσο και το πάτωμα του ορό-φου, που θα πρέπει να ήταν ξύλινα, δεν σώζονται. Στον πύργο εισέρχο-νταν από κρεμαστή σκάλα που τους έριχναν οι από μέσα, η οποία τραβιό-ταν πάλι επάνω. Πέτρινη σκάλα που να οδηγεί στην είσοδο δεν υπάρχει. Στην εσωτερική βάση του πύργου υπάρχει δεξαμενή νερού.

Ο μικρός αυτός πύργος είναι κτίσμα της περιόδου της Φραγκοκρατίας. Χρησιμοποιείτο ως παρατηρητήριο, όπως κι ένας άλλος μικρός πύργος στο ακρωτήριο της Πύλας, όπου υπάρχουν τα ερείπιά του. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι δύο αυτοί πύργοι βρίσκονταν στα δύο άκρα του κόλπου της Λάρνακας και προφανώς χρησίμευαν ως παρατηρητήρια για εχθρικά καράβια που ενδεχομένως θα πλησίαζαν προς τον κόλπο. Παρό-

μοια παρατηρητήρια θα πρέπει να υπήρχαν και σε άλλα επίκαιρα σημεία των ακτών της Κύπρου, για έγκαιρη προειδοποίηση των πόλεων σε περίπτωση εμφάνισης εχθρικού στόλου.

Το σύστημα αυτό των παρατηρητηρίων, που θα πρέπει να επικοινωνούσαν με αγγελιοφόρους αλλά και με σήματα φωτεινά ή της φωτιάς, χρησι-μοποιείτο από τα Πρωτοβυζαντινά Χρόνια και φαίνεται ότι εξακολούθη-σε να υφίσταται μέχρι τα χρόνια της Βενετοκρατίας.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Περαιά

Τρόπος κατασκευής: Οι τοίχοι οχύρωσης περιέχουν ξύλινη ενίσχυση, καθώς επίσης και τα προπετάσματα αποτελούν τέτοιο μίγμα, συχνά με μεγάλη ποσότητα ξύλου, κυρίως στη μορφή πλαισίου παραθύρων. Τέτοια παραπετάσματα αποτελούν καλή προστασία ενάντια σε τόξα, δόρι και πέτρες.

Η λιθοδομή αποτελείται από προσεκτικό λάξευμα και ένωση πέτρας ενώ οι οικοδομικοί λίθοι έχουν τραπεζοειδές σχήμα και δίνουν την αίσθηση τραπεζοειδούς σχήματος στο οικοδόμημα. Η τραπεζοειδής λιθοδομή οικοδομικών λίθων ήταν πιο εύκολη στη συναρμολόγηση ενώ παράλληλα διατηρούσε τις εφαρμογές και δύναμη των πολυγωνικών οικοδομών.

Στους τραπεζοειδής τοίχους, το φινίρισμα της επιφάνειας ήταν πιο επιμελημένο και περίτεχνο. Σε τέτοιους τοίχους όπου οι λίθοι ήταν τοποθετημένοι πολύ κοντά ο ένας στον άλλο, ήταν πιο δύσκολο να υπάρξει ρήγμα αρκετά μεγάλο για να μπει μια στρατιωτική δύναμη στον πύργο. Οι εσωτερικοί τοίχοι κατασκευάζονταν πιο λείοι και επίπεδοι από την εξωτερική επιφάνεια.

Ο πύργος αποτελείται από δύο ορόφους, με σκεπασμένο θάλαμο στον δεύτερο όροφο και ανοιχτά προπετάσματα στην οροφή, όπου η δύναμη πυρός ήταν πιο αποτελεσματική. Οι καλυμμένοι θάλαμοι παρείχαν αποθήκευση όπλων και εξοπλισμού, καταφύγιο για βραδινές περιπολίες και ασφαλή παρατηρητήρια για τους αξιωματικούς. Ο δεύτερος όροφος προσδιορίζεται με μια γραμμή οικοδομικών λίθων λίγο πιο έξω από τον υπόλοιπο πύργο.

Ένας άλλος μικρός πύργος σώζεται στο χωριό **Αλαμινός**, της επαρχίας Λάρνακας. Το χωριό φαίνεται σημειωμένο σε παλιούς χάρτες ως *Alamino*. Η ονομασία του θεωρήθηκε ότι έχει γαλλική προέλευση, ενώ πιθανότερο φαίνεται σήμερα να έχει αρχαία ελληνική ρίζα και λανθασμένα σχετίστηκε από πολλούς μελετητές προς το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου του Αλαμάνου, όπου το Αλαμάνος είναι μεσαιωνικό. Η σύγκριση προήλθε από το γεγονός ότι κατά τη Φραγκοκρατία, το χωριό Αλαμινός, ήταν φέουδο του πρίγκιπα Ιωάννη, αδερφού του βασιλιά Πέτρου Α', από το 1367. Εντούτοις, σωστή είναι η πληροφορία ότι στα 1463 το χωριό παραχωρήθηκε στον ευγενή Ιωάννη (Τζιοβάννι) Λορεντάνο. Το πέρας των Φράγκων από το χωριό μαρτυρείται σήμερα από την ύπαρξη του συγκεκριμένου πύργου.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Είναι μεσαιωνικός πύργος που έχει πρόσφατα ανακαινιστεί και συντηρηθεί. Θεωρείται κτίσμα του 15^{ου} αιώνα. Ο πύργος, αν και περιγράφεται από πολλούς ως όμοιος προς εκείνον της Πύλας, ωστόσο διαφέρει σημαντικά και, παρά τη φθορά του χρόνου, διατηρεί τα βασικά μορφολογικά του στοιχεία. Δεν είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό κτίσμα, είναι ένα απλό τετραγωνικό οικοδόμημα, πιθανώς όμως να αποτελούσε μέρος μεγαλύτερου οικοδομικού συμπλέγματος και άλλων μεσαιωνικών κτιρίων στην περιοχή, αφού στην Αλαμινό μαρτυρείται η ύπαρξη φυλακών κατά τη Φραγκοκρατία, όπως και στην Πύλα και στο Κίτι.

Πιο πιθανό είναι ότι ο πύργος στην Αλαμινό λειτούργησε ως παρατηρητήριο των νοτιοανατολικών ακτών της Κύπρου, όπου θα πρέπει να υπήρχε και φρουρά. Ως παρατηρητήριο για επιτήρηση των ακτών, θα πρέπει να συνδυαστεί και με τους πύργους που υπάρχουν στο Κίτι και στην Πύλα.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Τρόπος κατασκευής: Οι τοίχοι οχύρωσης περιέχουν ξύλινη ενίσχυση, καθώς επίσης και τα προπετάσματα αποτελούν τέτοιο μίγμα, συχνά με μεγάλη ποσότητα ξύλου, κυρίως στη μορφή πλαισίου παραθύρων. Τέτοια παραπετάσματα αποτελούν καλή προστασία ενάντια σε τόξα, δόρι και πέτρες. Η διαθεσιμότητα πέτρας διαφορετικού χρώματος και υφής συμβάλλει στον αυξανόμενο εκλεπτυσμό της αρχιτεκτονικής. Υπάρχει μεγαλύτερη έμφαση στην αισθητική, σε αντίθεση με την πλήρη έμφαση στη δομή.

Η λιθοδομή είναι χωρίς λάξευμα και οι οικοδομικοί λίθοι είναι πολύγωνα, τοποθετημένα σε οριζόντιες σειρές. Αν η πλειονότητα των

οικοδομικών λίθων είναι πολύγωνα, τότε η λιθοδομή παίρνει μια πολυγωνική δομή.

Παρόλο που ο χαρακτήρας του διαθέσιμου υλικού προσδιορίζει και το στυλ λιθοδομής, αυτό δεν είναι απαραίτητο. Δεδομένου ότι η ευκολία αποτελεί τον κύριο παράγοντα, τα πολύγωνα οικοδομήματα δεν θα άνθιζαν ποτέ, καθώς κάθε οικοδομικός λίθος πρέπει να κοπεί στο μέρος της κατασκευής για να ταιριάζει σε συγκεκριμένη θέση. Επομένως το πολυγωνικό στυλ είναι αισθητική παρά δομική βελτίωση.

Η επιφάνεια των πολυγωνικών λίθων παρέμεινε σχετικά σκληρή, διατηρώντας το στυλ εμφάνισης σε όλο το σύνολο του οικοδομήματος.

Ο πύργος αποτελείται από δύο ορόφους, με σκεπασμένο θάλαμο στον δεύτερο όροφο και ανοιχτά προπετάσματα στην οροφή, όπου η δύναμη πυρός ήταν πιο αποτελεσματική. Οι καλυμμένοι θάλαμοι παρείχαν αποθήκευση όπλων και εξοπλισμού, καταφύγια βραδινές περιπολίες και ασφαλή παρατηρητήρια για τους αξιωματικούς. Οι εσωτερικοί τοίχοι κατασκευάζονταν πιο λείοι και επίπεδοι από την εξωτερική επιφάνεια.

Υπάρχουν παραθυράκια – πολεμίστρες στους θαλάμους σε σχήμα V, το οποίο δημιουργήθηκε κόβοντας με κλίση το πίσω μέρος δύο διπλανών οικοδομικών λίθων προς την ίδια κατεύθυνση. Οι τομές αυτές είχαν ξύλινα πλαίσια.

Ένας άλλος μικρός πύργος, στο χωριό **Πύλα**, ίσως και πάλι αποτελούσε τμήμα μεγαλύτερων εγκαταστάσεων που έτσι κι αλλιώς μαρτυρείται ότι υπήρχαν και εκεί.

Η Πύλα είναι ένα χωριό της επαρχίας Λάρνακας. Από γεωλογικής απόψεως, στη διοικητική έκταση του χωριού κυριαρχούν οι αποθέσεις του σχηματισμού Αθαλάσσας (ασβεστολιθικοί ψαμμίτες και άμμοι), το σύναγμα (άμμοι και χαλίκια της Πλειστόκαινης περιόδου), οι αποθέσεις του σχηματισμού Λευκωσίας (ασβεστολιθικοί ψαμμίτες, κροκάλες και ψαμμιτικές μάργες), οι αποθέσεις του σχηματισμού Λευκάρων (κρητίδες, μάργες και κερατόλιθοι), οι αποθέσεις του σχηματισμού Πάχνας (εναλλασσόμενες στρώσεις κρητίδων, μαργών και ψαμμιτών), οι γύψοι του σχηματισμού Καλαβασού και οι πρόσφατες αλλουβιακές αποθέσεις της Ολόκαινης γεωλογικής περιόδου. Πάνω στα πετρώματα αυτά αναπτύχθηκαν εδάφη τέρρα ρόζα, ασβεστούχα, ξερορεντζίνες και καφκάλλες.

Το χωριό υφίστατο κατά τα Μεσαιωνικά χρόνια. Σε παλιούς χάρτες βρίσκεται σημειωμένο με την ίδια ονομασία : Pila ή και Pilla. Η ονομασία του χωριού είναι ελληνική και προφανώς αρχαιότερη της περιόδου της Φραγκοκρατίας, πράγμα που μας οδηγεί στην υπόθεση ότι ο οικισμός υφίστατο από τα Βυζαντινά χρόνια. Η ονομασία του προέρχεται από τη λέξη **πύλη** (=είσοδος), μάλλον εξαιτίας της φυσικής «είσοδου» σε διάσελο της λοφοσειράς που υπάρχει εκεί. Η ονομασία αυτή είναι επίσης πιθανό να μη σχετίζεται άμεσα προς την τοπογραφία της περιοχής αλλά να διασώζει την ονομασία αρχαίου οικισμού που να συνδέεται με τον αποικισμό της Κύπρου από τους Αχαιούς / Έλληνες. Η ύπαρξη αρχαίου οικισμού στην περιοχή έχει αποδειχτεί από την αρχαιολογική έρευνα, ενώ η ονομασία είναι συγγενική προς αρχαία ελληνικά τοπωνύμια. Με την ονομασία Pila αναφέρει το χωριό ο ντε Μας Λατρί, που γράφει ότι αυτό είχε διατελέσει ιδιωτικό φέουδο αλλά αργότερα επανενώθηκε με τα υπόλοιπα βασιλικά κτήματα. Ως ιδιωτικό φέουδο αναφέρεται ότι η Πύλα ανήκε κατά το 14^ο αιώνα στον ευγενή Jean de Brie, πρίγκηπα της Γαλιλαίας, όμως αργότερα περιήλθε στην κατοχή της γνωστής μεσαιωνικής οικογένειας de Giblet. Η περιοχή του χωριού ήταν κατοικημένη κατά την αρχαιότητα, υφίστανται δε εκεί σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι.

Κατά τα μεσαιωνικά χρόνια, η φυσική «είσοδος» της λοφοσειράς που «άνοιγε» προς την πεδιάδα της Μεσαορίας και που έδωσε την ονομασία του χωριού, φυσικά θα έπρεπε να εφρουρείτο κατάλληλα, δεδομένου μάλιστα ότι η κοντινή θάλασσα (κόλπος της Λάρνακας) έχει ομαλή και αμμώδη παραλία που δεν προσφερόταν για ικανοποιητική άμυνα έναντι τυχόν εισβολέων. Οι δύο πύργοι – παρατηρητήρια στα δύο άκρα του κόλπου της Λάρνακας (οι μικροί πύργοι του Κιτίου και της Ξυλοφάγου) έλεγχαν τη θαλάσσια περιοχή ολόγυρα και προειδοποιούσαν έγκαιρα για την προσέγγιση εχθρικών караβιών. Τα δύο αυτά παρατηρητήρια θα

πρέπει να σχετίζονταν και με μεσαιωνικό πύργο που υφίστατο στην Πύλα. Ερείπια του πύργου αυτού υπάρχουν σήμερα στο χωριό και ορθώνονται κοντά στην εκκλησία του Αρχαγγέλου, σε ύψος περίπου τριώροφου κτιρίου. Ο πύργος της Πύλας είχε κρεμαστή γέφυρα ή ξύλινη σκάλα που οδηγούσε στο πρώτο πάτωμα γύρω στα 4,5 μέτρα από το έδαφος.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Ως βασιλική ιδιοκτησία, κατά το τέλος της Φραγκοκρατίας, η Πύλα έγινε μάλλον κρατική ιδιοκτησία κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, οπότε και θα πρέπει να κατασχέθηκε από τους Τούρκους μετά την κατάκτηση της Κύπρου το 1570 – 71. Τούτο σήμαινε την εγκατάσταση Τούρκων στο χωριό, που έγινε τότε μεικτό. Οι Τούρκοι δεν κατάφεραν να εκτοπίσουν τους Έλληνες κατοίκους του χωριού μετά την εγκατάστασή τους, όπως συνέβη με άλλα χωριά της Κύπρου. Έτσι, η Πύλα παρέμεινε μεικτό χωριό ως σήμερα.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Το **ακρωτήριο της Πύλας**, στην περιοχή των Κοκκινοχωριών, οφείλει τη δημιουργία του στο σχετικά ανθεκτικό πέτρωμα του ασβεστολιθικού ψαμμίτη που το περιβάλλει και το οποίο άντεξε τη διαβρωτική ενέργεια των κυμάτων. Η διαβρωτική δράση της θάλασσας πάνω στα πετρώματα του ακρωτηρίου δημιούργησε παράκτιους γκρεμούς. Ακριβώς πάνω από το ακρωτήριο, σε ένα ύψωμα 98 μέτρων που είναι το πιο ψηλό σημείο της περιοχής, βρίσκεται ο γνωστός βενετικός πύργος της Ξυλοφάγου.

Στην ευρύτερη περιοχή του χωριού Πύλα υπάρχουν διάφοροι αρχαιολογικοί χώροι που αποδεικνύουν ότι η περιοχή είχε κατοικηθεί από τα αρχαιότερα χρόνια. Η τοποθεσία *Κοκκινόκρεμμος*, νοτιοανατολικά του χωριού Πύλα, είναι ο σημαντικότερος από τους ως σήμερα ερευνηθέντες αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής του. Ο οικισμός, στην κορυφή του οροπεδίου και στην άκρη του γκρεμού που βρίσκεται στα ανατολικά του, είχε ιδρυθεί σε θέση που πρόσφερε θαυμάσια φυσική οχύρωση. Ωστόσο ο οικισμός ήταν ενισχυμένος για την άμυνά του και με ισχυρό τείχος. Ένα από τα χαρακτηριστικά της τοπικής αρχιτεκτονικής στον Κοκκινόκρεμμο είναι η διάταξη των δωματίων γύρω από μια εσωτερική αυλή, ή κατά μήκος μιας εξωτερικής αυλής. Η αρχιτεκτονική τέτοιων οικισμών χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από αυστηρή πολεοδομική διάταξη, επιμελημένο ισοδομικό οικοδομικό σύστημα με πελεκητές πέτρες, συμμετρία στην εσωτερική διαρρύθμιση του χώρου και ισχυρές οχυρώσεις. Επίσης θεωρήθηκε πολύ πιθανό ότι ο οικισμός στην τοποθεσία Κοκκινόκρεμμος απετέλεσε στρατιωτικό καταυλισμό, μάλιστα πολύ καλά εφοδιασμένο με προμήθειες. Έγινε ακόμη η εισήγηση ότι η περιοχή κάτω από το λόφο, όπου τώρα βρίσκεται μια πλατιά λωρίδα πεδινής γης, ήταν τότε θάλασσα και μικρό φυσικό λιμάνι.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Τρόπος κατασκευής: Η διαθεσιμότητα πέτρας διαφορετικού χρώματος και υφής συμβάλλει στον αυξανόμενο εκλεπτυσμό της αρχιτεκτονικής. Η έμφαση δίνεται στην αισθητική.

Οι τοίχοι οχύρωσης περιέχουν ξύλινη ενίσχυση, καθώς επίσης και τα προπετάσματα αποτελούν τέτοιο μίγμα, συχνά με μεγάλη ποσότητα ξύλου, κυρίως στη μορφή πλαισίου παραθύρων, παρέχοντας μεγαλύτερη προστασία από τόξα και πέτρες.

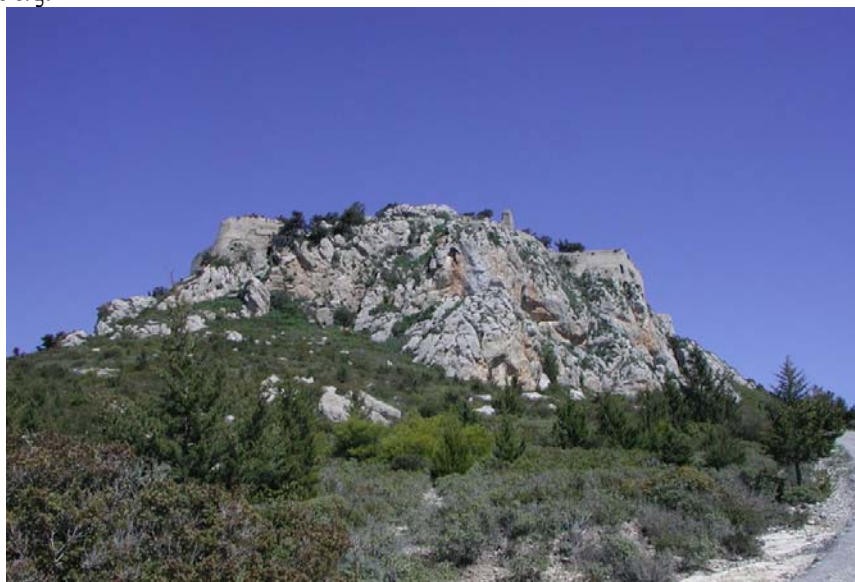
Η λιθοδομή είναι χωρίς λάξευμα, οι οικοδομικοί λίθοι πολύγωνα, τοποθετημένα σε οριζόντιες σειρές. Το πολυγωνικό στυλ αποτελεί αισθητική παρά δομική βελτίωση καθώς η ευκολία αποτελεί τον κύριο παράγοντα κατασκευής και ο κάθε οικοδομικός λίθος πρέπει να κοπεί στο μέρος της κατασκευής για να ταιριάζει σε συγκεκριμένη θέση.

Η επιφάνεια των πολυγωνικών λίθων παρέμεινε σχετικά σκληρή, διατηρώντας το στυλ εμφάνισης σε όλο το σύνολο του οικοδομήματος. Οι εσωτερικοί τοίχοι κατασκευάζονταν πιο λείοι και επίπεδοι από την εξωτερική επιφάνεια.

Ο πύργος αποτελείται από δύο ορόφους, με σκεπασμένο θάλαμο στον δεύτερο όροφο και ανοιχτά προπετάσματα στην οροφή, όπου η δύναμη πυρός ήταν πιο αποτελεσματική. Οι καλυμμένοι θάλαμοι παρείχαν αποθήκευση όπλων και εξοπλισμού, καταφύγια βραδινές περιπολίες και ασφαλή παρατηρητήρια για τους αξιωματικούς.

Η **Καντάρα** είναι ένας μικρός οικισμός της επαρχίας Αμμοχώστου, μέσα στο δάσος της Καντάρας. Βρίσκεται γύρω στα 3 χλμ. νοτιοδυτικά του ομώνυμου κάστρου, στην οροσειρά του Πενταδακτύλου. Ο οικισμός είναι κτισμένος σε μέσο υψόμετρο 550 μέτρων. Από γεωλογικής απόψεως, είναι τοποθετημένος πάνω στους ασβεστόλιθους του Πενταδακτύλου, τις μάργες και τις μαργαϊκές κρητίδες. Πάνω στα πετρώματα αυτά αναπτύχθηκαν ρεντζίνες. Ο οικισμός δέχεται μια μέση ετήσια βροχόπτωση γύρω στα 550 χιλιοστόμετρα. Από συγκοινωνιακής απόψεως, ο οικισμός της Καντάρας συνδέεται οδικά στα βόρεια με το χωριό Δαυλός, στα διοικητικά όρια του οποίου περιλαμβάνεται, και στα νοτιοανατολικά με το χωριό Γεράνι. Επίσης, ο δασικός δρόμος που περνά από τον οικισμό, τον συνδέει στα βορειοανατολικά με το κάστρο της Καντάρας και στα νοτιοδυτικά με τον οικισμό Μερσιννίκι. Η ονομασία του οικισμού, όπως και του μοναστηριού αλλά και του δάσους που βρίσκεται στην περιοχή, οφείλεται στην ονομασία του γειτονικού μεσαιωνικού κάστρου. Το ίδιο το κάστρο πήρε την ονομασία Καντάρα πιθανόν από την αραβική λέξη *kandar* που σημαίνει απόκρημνο βράχο και κατ'επέκταση οχυρή τοποθεσία, οχυρό. Υπάρχει όμως και η άποψη ότι η ονομασία Καντάρα έχει ελληνική / βυζαντινή προέλευση.

Το κάστρο της Καντάρας είναι το τρίτο από τα σημαντικά κάστρα της οροσειράς του Πενταδακτύλου. Τα άλλα δύο είναι εκείνα του Αγίου Ιλαρίωνος και του Βουφαβέντο. Το κάστρο της Καντάρας βρίσκεται κτισμένο σε μια από τις ανατολικότερες κορυφές του Πενταδακτύλου, σε υψόμετρο 630 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και με θέα προς τη βόρεια παραλία του νησιού, το ανατολικό τμήμα της πεδιάδας της Μεσαορίας και τον κόλπο της Αμμοχώστου. Το κάστρο είναι γνωστό και με την ονομασία *Κάστρο της Ρήγαινας*, όπως και τα άλλα δύο της οροσειράς.

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Το κάστρο της Καντάρας, όπως και εκείνα του Αγίου Ιλαρίωνα και Βουφαβέντο, πρωτοκτίστηκε από τους Βυζαντινούς που το χρησιμοποίησαν για προστασία των βορείων ακτών του νησιού από επιδρομές. Για το φρούριο αυτό όμως δεν γνωρίζουμε τίποτα πριν από την κατάκτηση του νησιού από τον Άγγλο βασιλιά Ριχάρδο Λεοντόκαρδο το 1191 μ.Χ. Η πρώτη αναφορά που έχουμε για το φρούριο είναι το 1191. Ο αυτοανακηρυχθέντας βασιλιάς της Κύπρου Ισαάκιος Κομνηνός, αφού ηττήθηκε από τον Ριχάρδο Λεοντόκαρδο, ζήτησε καταφύγιο στην Καντάρα. Από το φρούριο έφυγε και παραδόθηκε στον Άγγλο βασιλιά μόλις το φρούριο της Κερύνειας (όπου εκρατούντο η σύζυγος και η κόρη του) πέρασε στα χέρια του Γκυ ντε Λουζινιάν. Περισσότερες πληροφορίες για το φρούριο έχουμε από τη Φράγκικη και την Ενετική περίοδο (1191 – 1571). Η φυσική οχύρωση του φρουρίου το κατέστησε πολλές φορές κέντρο συγκρούσεων, κυρίως κατά τη διάρκεια του Λογγοβαρδικού πολέμου. Το φρούριο, γνωστό με το όνομα *Candaire* ή *Candare*, έμεινε απόρθητο από τους κατά καιρούς πολιορκητές του.

Η επόμενη περίπτωση κατά την οποία το κάστρο αναφέρεται ότι είχε διαδραματίσει ρόλο στις εξελίξεις, ήταν το 1373. Όταν οι Γενουάτες κατέλαβαν την Αμμόχωστο και τη Λευκωσία, ο πρίγκιπας της Αντιόχειας Ιωάννης, αφού δραπετεύσε από την Αμμόχωστο όπου είχε φυλακιστεί από τους Γενουάτες, κατέφυγε στο φρούριο της Καντάρας. Σύμφωνα με τον Etienne Lusignan, το 1391 ο βασιλιάς Ιάκωβος Α' (1382 – 1398), οχύρωσε το φρούριο της Καντάρας και είναι σε αυτή την περίοδο που χρονολογούνται οι οχυρώσεις που σώζονται μέχρι σήμερα. Όσο οι Γενουάτες είχαν την Αμμόχωστο, το φρούριο αποτελούσε πολύτιμο παρατηρητήριο και ισχυρό οχυρό. Από ιστορικές πηγές μαθαίνουμε ότι το φρούριο ήταν οχυρωμένο και ισχυρό. Μαθαίνουμε όμως ότι το 1562 το φρούριο ήταν ερειπωμένο. Από τον Στέφανο Λουζινιάν μαθαίνουμε ότι τα τρία φρούρια της βόρειας οροσειράς (Καντάρα, Βουφαβέντο και Άγιος Ιλαρίωνας), κατεδαφίστηκαν από τους Ενετούς οι οποίοι δεν τα θεωρούσαν σημαντικά οχυρωματικά έργα και λόγω έλλειψης στρατού, δεν μπορούσαν να τα έχουν επανδρωμένα. Βέβαια, η κατεδάφιση δεν ήταν ολοκληρωτική παρόλο που οι καιρικές συνθήκες συνέτειναν στην παραπέρα καταστροφή τους.

Τα τμήματα του κάστρου που διασώζονται σήμερα, χρονολογούνται στο 14^ο αιώνα. Έχουν όμως εντοπιστεί υπολείμματα παλαιότερων βυζαντινών κτισμάτων που εφάπτονται του βορείου τμήματος του τείχους. Πιθανό να πρωτοκτίστηκε – όπως και τα άλλα κάστρα της οροσειράς του Πενταδακτύλου – κατά τον 11^ο αιώνα, από τους Βυζαντινούς.

Κτισμένο σε απόκρημνη κορφή με σχεδόν κάθετους βράχους, αποτελεί σχεδόν προέκτασή τους και δεσπόζει του τοπίου. Η θέση στην οποία κτίστηκε είναι στρατηγική και ελέγχει την είσοδο στη χερσόνησο της Καρπασίας. Ωστόσο, η απότομη κορφή στην οποία βρίσκεται, υπαγόρευ-

σε τόσο την έκταση όσο και τη μορφή του. Το κάστρο είναι προσιτό από την ανατολική του πλευρά, όπου υπάρχει δρόμος.

Τα οικοδομήματα που το αποτελούν είναι κτισμένα σε διάφορα επίπεδα και μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελούν τρεις ενότητες : το μικρό προπύργιο στα ανατολικά που περιβάλλει και προστατεύει την κύρια είσοδο, το σύμπλεγμα των κτισμάτων κατά μήκος του ανατολικού και νοτιοανατολικού τμήματος του τείχους και, τέλος, το σύμπλεγμα στα δυτικά με τον πύργο της κορυφής.

Στο τείχος του προπυργίου στα ανατολικά, βρισκόταν η εξωτερική είσοδος, που δεν έχει διασωθεί, πλαισιωμένη από δύο ορθογώνιους πύργους. Το τείχος κατέληγε στα βόρεια και στα νότια σε δύο πεταλόμορφους πύργους. Μετά την αυλή του προπυργίου, με κατεύθυνση από το βορρά προς το νότο, βρίσκεται ισχυρό τείχος με την κύρια είσοδο του κάστρου, η οποία προστατευόταν από δύο ορθογώνιους πύργους.

Ο πύργος στα βόρεια, που αποτελεί τέλειο παρατηρητήριο προς την παραλία, είναι τετράγωνος με τετράγωνη αίθουσα στο ισόγειο, καλυμμένη με σταυροθόλιο, που επεκτείνεται σε στεγασμένη στοά με πολεμίστρες στα βόρεια. Στα ανατολικά επικοινωνεί με πεταλόμορφο θολωτό πύργο με πολεμίστρες. Στον όροφο υπάρχει ορθογώνια αίθουσα, προσιτή με μακρόστενο διάδρομο που ανοίγει με πόρτα στην οροφή του πεταλόμορφου πύργου που είναι περιτοιχισμένη με χαμηλό τοίχο με πολεμίστρες.

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Ο δεύτερος πύργος που πλαισιώνει την κύρια είσοδο και βρίσκεται στα νότια της, αποτελείται από ισόγεια ορθογώνια αίθουσα με σταυροθόλια. Κάτω από αυτή υπάρχει υπόγειος θολωτός χώρος που χρησίμευε ως φυλακή. Νοτιοδυτικά του πύργου αυτού βρίσκεται ορθογώνια αίθουσα με οξυκόρυφη καμάρα και στη συνέχεια, δυτικότερα, βρίσκονται τρία τετράγωνα θολωτά δωμάτια στη σειρά. Τα δωμάτια αυτά, στα οποία διέμενε η φρουρά, δεν επικοινωνούν μεταξύ τους. Ανοίγουν, με αψιδωτές πόρτες, σε στενό και ακάλυπτο διάδρομο που δημιουργήθηκε μεταξύ του βορειοδυτικού τοίχου του οικοδομήματος και του φυσικού βράχου. Ακόμη νοτιότερα, προσαρτημένο στο τελευταίο δωμάτιο της φρουράς, βρίσκεται μεσαιωνικό αποχωρητήριο σε μορφή μακρόστενου διαδρόμου.

Στο δυτικό, ψηλότερο τμήμα του κάστρου είναι κτισμένα στη σειρά τρία θολωτά δωμάτια καθώς και δύο θολωτές στέρνες στα βόρεια. Σε αυτό το τμήμα η νοτιοδυτική γωνιά του τείχους ενισχύεται από πεταλόμορφο πύργο.

Στο ψηλότερο σημείο, στο κέντρο περίπου του όλου συμπλέγματος, διασώζεται ο νότιος τοίχος μικρού ορθογώνιου πύργου / παρατηρητηρίου. Από τα κατάλοιπα φαίνεται ότι αποτελείτο από ισόγεια αίθουσα, καλυμμένη με σταυροθόλιο, και παρόμοια αίθουσα στον όροφο. Από τον πύργο αυτό φαίνεται ότι ανταλλάσσονταν μηνύματα με το Βουφαβέντο ή και με άλλα σημεία της περιοχής.

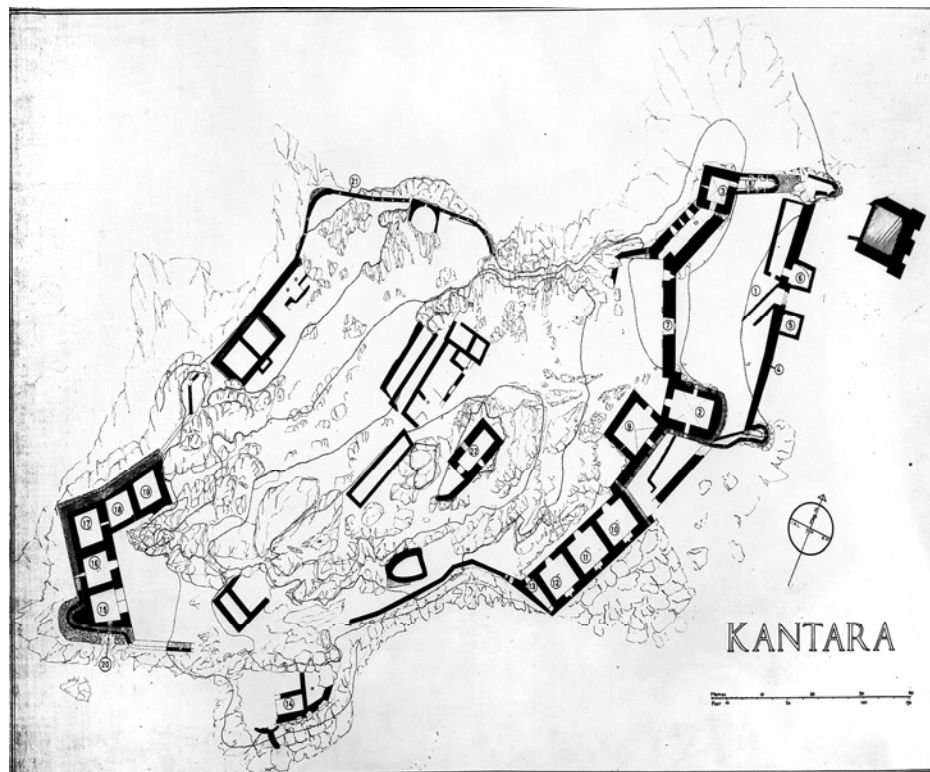
Νοτιοδυτικά, κοντά στο νότιο τείχος, βρίσκεται ανοιχτή πεταλόμορφη δεξαμενή. Άλλη μεγάλη ανοιχτή δεξαμενή, προσκτισμένη στο βράχο που αποτελεί τη δυτική της πλευρά, βρίσκεται στα ανατολικά του φρουρίου, έξω από το προπύργιο.

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Το κάστρο βρίσκεται κτισμένο στην κορυφή βράχων που υψώνεται κάθετα. Από αυτό, η θέα απλώνεται μαγευτική προς όλες τις κατευθύνσεις. Ολόγυρα κυριαρχεί το πράσινο, και από αυτό ξεφυτρώνει ο γυμνός βράχος πάνω στον οποίο βρίσκεται κτισμένο το κάστρο. Ιδιαίτερα μαγευτική είναι η θέα προς τα δυτικά, όπου ξεδιπλώνονται οι ανώμαλες διαδοχικές κορφές της οροσειράς του Πενταδακτύλου, αλλά και προς τα βόρεια όπου οι απότομοι βράχοι της βόρειας πλευράς του κάστρου καταλήγουν σε μια σειρά από λοφίσκους με απαλές καμπύλες που εκτείνονται μέχρι τη θάλασσα.

Το κάστρο της Καντάρας, που αναφέρεται ότι διεδραμάτισε σημαντικό ρόλο σε αρκετά γεγονότα, γνώρισε πολέμους αλλά ουδέποτε αλώθηκε με έφοδο και πολεμικές επιχειρήσεις.

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Έκτος, 1987

Το κάστρο **Βουφαβέντο** βρίσκεται κτισμένο στη βόρεια οροσειρά του Πενταδακτύλου, σε βουνοκορφή ύψους 954 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Είναι το μεσαίο από τα τρία φρούρια της οροσειράς, έχοντας αριστερά και δεξιά του εκείνα του Αγίου Ιλαρίωνος και της Καντάρας. Το Βουφαβέντο ήταν επίσης γνωστό και ως *Φρούριο των Λεόντων*. Στους θρύλους του κυπριακού λαού, το κάστρο αυτό, όπως κι εκείνα του Αγίου Ιλαρίωνος και της Καντάρας, είναι γνωστό και με τις ονομασίες *Τα Σπίδκια της Ρήγαινας* και *Τα 100 (ή 101) Σπίδκια της Ρήγαινας*. Κατά τον Σίμο Μενάρδο, η ονομασία Βουφαβέντο του κάστρου είναι ο ιταλικός τύπος του ονόματος *Κουτσοβέντης*. Η παράδοση λέγει ότι το καθένα από τα τρία κάστρα του Πενταδακτύλου αποτελείται από 101 σπίδκια (δωμάτια), όμως αν τα μετρήσεις θα τα βρεις 100. Το 101^ο δεν βρίσκεται, κι αυτό είναι το μυστικό δωμάτιο της μυστηριώδους και πάντα ωραίας Ρήγαινας, στο οποίο είχε κρυμμένους τους θησαυρούς της.

Το κάστρο Βουφαβέντο είναι κτισμένο σε απρόσιτη κορφή του Πενταδακτύλου, την υψηλότερη της οροσειράς ανατολικά της Κερύνειας. Στο δυτικό τμήμα της οροσειράς, μια μόνο κορφή είναι υψηλότερη, εκείνη του Κυπαρισσόβουνου (1.024 μέτρα). Το κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνος βρίσκεται σε υψόμετρο 725 μέτρων κι εκείνο της Καντάρας σε υψόμετρο 630 μέτρων. Έτσι, το Βουφαβέντο δέσποζε ολόκληρης σχεδόν της Κύπρου εκτός των νοτιοδυτικών περιοχών του νησιού, και αποτελούσε έξοχο παρατηρητήριο από το οποίο μεταδίδονταν στη Λευκωσία και στην Κερύνεια σήματα με φωτιές και καπνούς για τις κινήσεις των εχθρικών караβιών.

Το Βουφαβέντο κτίστηκε στα τέλη του 11^{ου} ή τις αρχές του 12^{ου} αιώνα από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό. Ωστόσο η μοναδική πληροφορία που έχουμε από την εποχή αυτή είναι ότι το κάστρο, μαζί με άλλα, είχε παραδοθεί στο Ριχάρδο Λεοντόκαρδο μετά την ήττα του Ισαάκιου Κομνηνού το 1191. Τότε αναφέρεται για πρώτη φορά και η ονομασία *Buffeventum* ή *Buffevent*.

Οι Λουζινιάνοι, κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, πρόσθεσαν στα αρχικά κτίσματα των Βυζαντινών νέους χώρους και ανακατασκεύασαν την είσοδο του κάστρου. Το φρούριο κατά την περίοδο αυτή χρησιμοποιήθηκε ως οχυρό, ως σταθμός σήμανσης και κυρίως ως φυλακή.

Το Βουφαβέντο, καθώς και άλλα φρούρια, καταστράφηκε από τους Βενετούς στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, όταν αυτοί, σαν κυρίαρχοι της Κύπρου, αναμένοντας τουρκική εισβολή, συγκέντρωσαν τις προσπάθειές τους στην ενίσχυση της άμυνας της Λευκωσίας και των παραλιακών πόλεων. Το κάστρο εξακολουθούσε όμως να χρησιμοποιείται ως παρατηρητήριο και να προσφέρει καταφύγιο σε πολλούς, σε κρίσιμες στιγμές. Σε αυτό το κάστρο, και σε εκείνο του Αγίου Ιλαρίωνος, αναφέρεται ότι εί-

χαν καταφύγει, στις παραμονές της τουρκικής εισβολής του 1570, αρκετοί από όσους δεν ήταν σε θέση να πολεμήσουν. Το κάστρο, με την τοποθέτησή του σε απρόσιτη κορφή, αποτελούσε τέλειο καταφύγιο σε καιρούς πολέμου. Ταυτόχρονα χρησιμοποιήθηκε και σαν φυλακή.

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Η διαμόρφωση του κάστρου προσαρμόστηκε στη φυσική διάπλαση του εδάφους. Αποτελείται από δύο ακανόνιστου σχήματος ζώνες, που βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα και περιβάλλονται από τείχος. Το τείχος συμπληρώνει, στα σημεία που χρειάζεται, το φυσικό βραχώδη περίβολο του κάστρου.

Η χαμηλή ζώνη περιλαμβάνει τον άλλοτε διώροφο πύργο της εισόδου, που ανακατασκευάστηκε από τους Λουζινιανούς. Σήμερα σώζεται μόνο το ισόγειο του πύργου, που καλύπτεται με σταυροθόλια. Η είσοδος βρίσκεται στον ανατολικό τοίχο του πύργου και αποτελείται από οξυκόρυφο τόξο κτισμένο με πυρόλιθους. Στα δυτικά της εισόδου υπάρχει ένα σύμπλεγμα από δωμάτια της εποχής των Λουζινιανών : ένα δωμάτιο καλυμμένο με καμάρα και στα βόρεια του άλλα δύο ερειπωμένα δωμάτια, μερικώς λαξευμένα στο βράχο. Στα δυτικά του πρώτου δωματίου υπάρχει μεγάλη καμαροσκεπαστή αίθουσα, με δύο υδατοδεξαμενές στο δάπεδό της. Στην ίδια εποχή της Φραγκοκρατίας ανήκουν και μικροί καμαροσκεπαστοι χώροι, πιθανώς οπλοστάσια, στο ίδιο σύμπλεγμα, τοποθετημένοι αριστερά και δεξιά της πέτρινης σκάλας.

Στο δυτικό άκρο της χαμηλής ζώνης βρίσκεται διώροφο ερειπωμένο κτίριο της Βυζαντινής εποχής, που καλυπτόταν παλαιότερα με ξύλινη στέγη. Το κτίριο περιλαμβάνει στο ισόγειο τρεις ορθογώνιες

αίθουσες. Η μεγαλύτερη από αυτές στα νοτιοανατολικά είχε άλλοτε ξύλινη οροφή που στηριζόταν σε ξύλινη δοκό και πάσσαλο στο κέντρο. Στα νοτιοδυτικά της βρίσκεται μικρότερη αίθουσα με το νότιο τοίχο της σε σχήμα τμήματος κύκλου. Η τρίτη αίθουσα στα βορειοδυτικά έχει θέα προς την Κερύνεια και είναι σήμερα ερειπωμένη. Μεταξύ του βυζαντινού κτιρίου και του φράγκικου συμπλέγματος, βρισκόταν το μεσαιωνικό αποχωρητήριο.

Η δεύτερη ζώνη, πολύ ψηλότερα και στα βόρεια της πρώτης, περικλείει στο κέντρο της, που είναι και το ψηλότερο σημείο, ένα ερειπωμένο ορθογώνιο κτίριο της εποχής των Λουζινιανών, καλυμμένο με σταυροθόλια, που χρησίμευε ως παρεκκλήσι. Στα δυτικά του υπάρχει μια σειρά από τέσσερα δωμάτια της Βυζαντινής εποχής, διαφορετικών διαστάσεων το καθένα. Στο μεγαλύτερο από αυτά, στα ανατολικά, βρίσκονται στο δάπεδό του δύο υδατοδεξαμενές που συγκέντρωναν το νερό της βροχής από την επίπεδη στέγη με κάθετες σωλήνες. Ο βόρειος τοίχος των δωματίων αυτών προεκτείνεται προς τα δυτικά και περικλείει εξέδρα από την οποία πιθανό να μεταδίδονταν τα σήματα πυρός προς τη Λευκωσία και την Κερύνεια. Ανατολικά του φράγκικου παρεκκλησιού βρίσκονται τα ερείπια άλλων δύο δωματίων της Βυζαντινής εποχής. Εκτός από τις δύο κύριες ζώνες, στα νότια της εισόδου υπάρχει μεγάλη αίθουσα (πιθανώς στάβλοι) έξω από το φρούριο. Άλλη υδατοδεξαμενή υπάρχει έξω από τον βόρειο περίβολο του φρουρίου.

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Όπως διαφαίνεται και από την περιγραφή του, το φρούριο Βουφάβεντο έχει περισσότερο χαρακτήρα οικιστικού συμπλέγματος παρά οχυρού. Ο απρόσιτος χώρος στον οποίο είναι κτισμένο πρόσφερε ικανοποιητική άμυνα, γι' αυτό και δεν υπήρχε ανάγκη να ενισχυθεί περισσότερο με κατάλληλα τεχνικά έργα.

Το κάστρο του **Αγίου Ιλαρίωνα** είναι κτισμένο στην ομώνυμη κορυφή του δυτικού τμήματος της οροσειράς του Πενταδακτύλου, σε ύψος 725 περίπου μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας. Η τοποθεσία του κάστρου είναι πολύ εντυπωσιακή με απόκρημνους, σχεδόν κατακόρυφους, μεγαλοπρεπείς βράχους. Το κάστρο είναι εντελώς απρόσιτο από τα βόρεια, τα βορειοανατολικά και τα ανατολικά. Την ονομασία του το κάστρο την πήρε από το γεγονός ότι προτού κτιστεί το φρούριο, στην κορυφή αυτή ασκήτευσε ο Άγιος Ιλαρίωνας ο Νέος, ένας από τους 300 Αλαμάνους άγιους του νησιού.

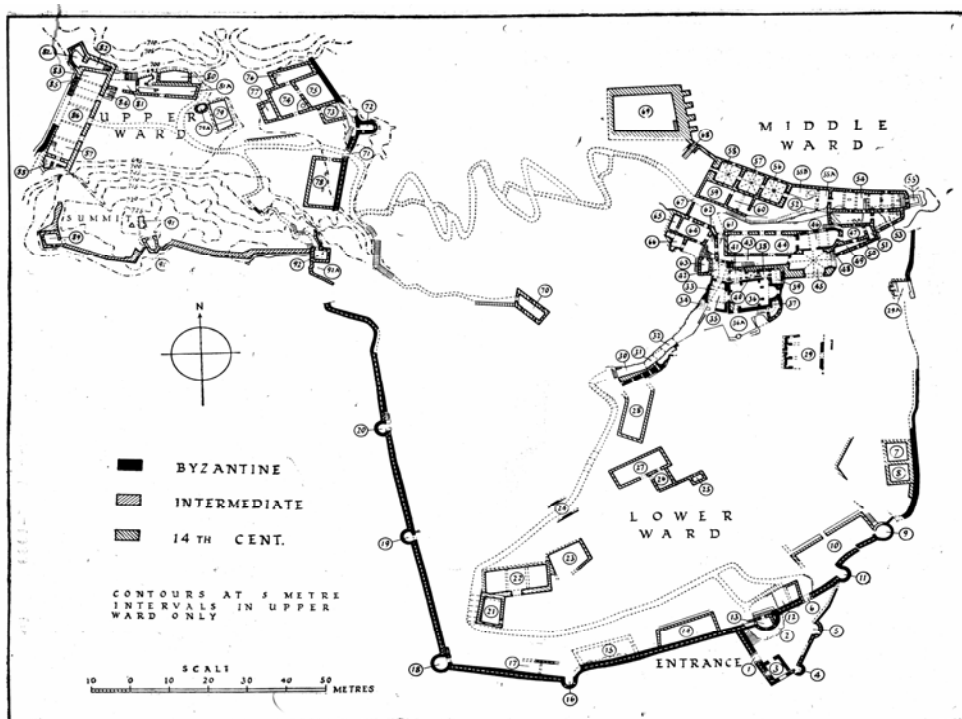

FIG. 2.—KEY PLAN OF ST. HILARION CASTLE.

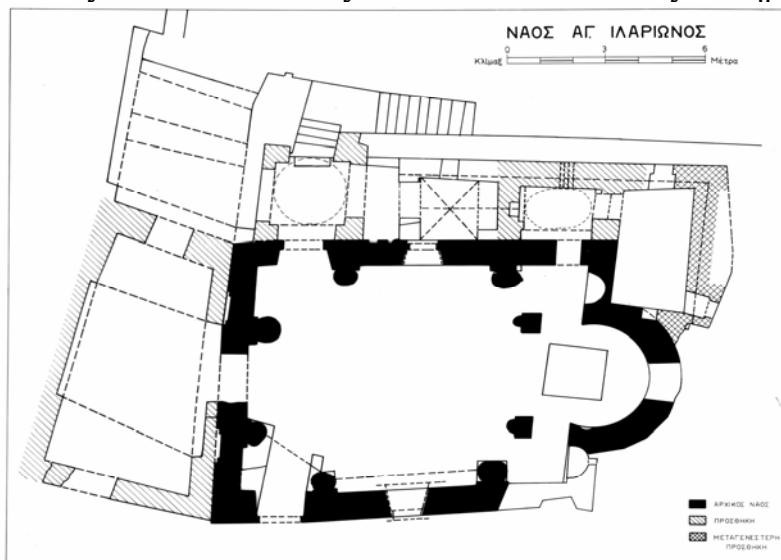
Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Πρώτος, 1984

Το κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα κτίστηκε κατά τη Βυζαντινή περίοδο, στα τέλη του 11^{ου} αιώνα, όπως και τα κάστρα της Καντάρας και του Βουφαβέντο. Τα τρία αυτά κάστρα της οροσειράς του Πενταδακτύλου συνέβαλλαν στην άμυνα των βορείων ακτών της Κύπρου από τις θαλάσσιες επιδρομές. Κατά τη φράγκικη περίοδο, εκτός από αμυντικό φρούριο, το κάστρο το χρησιμοποιούσε σε περιόδους ειρήνης η βασιλική οικογένεια της Κύπρου για εξοχική κατοικία και για αυτό και κτίστηκαν τα βασιλικά διαμερίσματα. Μετά το 14^ο αιώνα, το κάστρο αυτό, αλλά και άλλα ορεινά οχυρά, σταδιακά εγκαταλείφθηκε αφού οι εξελίξεις στις πολεμικές τέχνες κατέστησαν τα φρούρια αυτά αναποτελεσματικά. Με την κυριαρχία των Βενετών, τα ορεινά κάστρα του Αγίου Ιλαρίωνα, της Καντάρας

ρας και του Βουφαβέντο κατεδαφίστηκαν για να μην υπάρχει ο κίνδυνος κατάληψής τους από εχθρικές δυνάμεις.

Το κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα αποτελείται από τρεις αμυντικές ενότητες κτισμένες σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Η πρώτη ενότητα, που βρίσκεται και στο χαμηλότερο επίπεδο, είναι το μεγαλύτερο σε μήκος και περιβάλλεται από το βυζαντινό τείχος. Το τείχος αυτό εκτείνεται στις τρεις πλευρές της κορυφής ενώ στην τέταρτη, βόρεια πλευρά βρίσκεται το απότομο πρηνές του δεύτερου επιπέδου των οχυρώσεων. Επτά ημικυκλικοί πύργοι είναι κτισμένοι σε διαστήματα κατά μήκος του τείχους ενώ δύο άλλοι πύργοι βρίσκονται στα νότια, στο τμήμα του τείχους που προστατεύει την κύρια είσοδο του κάστρου. Πάνω από την κύρια είσοδο του κάστρου βρίσκονται ακόμη στη θέση τους τέσσερις κονσόλες, κατάλοιπα αμυντικών κατασκευών, με γλυπτή κόσμηση. Στο επίπεδο αυτό διατηρούνται πολλά κτίσματα που λειτουργούσαν ως χώροι διαμονής των στρατιωτών και φύλαξης των ζώων.

Στη δεύτερη ενότητα του κάστρου, που βρίσκεται στο αμέσως ψηλότερο επίπεδο, βρίσκονται τα πιο σημαντικά κτιριακά κατάλοιπα του κάστρου. Στο επίπεδο οδηγείται κανείς μέσω ενός μεγάλου διώροφου κτιρίου της βυζαντινής περιόδου. Οι Λουζινιάν ενσωμάτωσαν σε αυτό ένα θολωτό πέρασμα που κατά την αρχαιότητα έκλεινε με κινητή γέφυρα. Είναι στην ενότητα αυτή που διατηρούνται τα κατάλοιπα της εκκλησίας του Αγίου Ιλαρίωνα. Η εκκλησία χρονολογείται στα τέλη του 11^{ου} αιώνα και φέρει τρούλο που στηρίζεται σε οκτώ σύνθετους πεσσούς που αποτελούνται από ορθογώνιο πεσσό και συμφυή κίονα. Οι τοίχοι της εκκλησίας είναι κτισμένοι εσωτερικά με ακανόνιστους ασβεστόλιθους, ενώ η εξωτερική επιφάνεια του νότιου τοίχου (που είναι και η μόνη ορατή επιφάνεια του ναού) διατηρεί επίχρισμα κονιάματος που μιμείται τετραγωνισμένους λίθους και οπτόπλινθους. Στα ανατολικά ο ναός διατηρεί αψίδα

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Πρώτος, 1984

με ημικυκλικές αχιβάδες. Η ανωδομή της εκκλησίας δεν διατηρείται ούτε και οι τοιχογραφίες που την κοσμούσαν. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας κτίστηκε στη βορειοανατολική πλευρά του ναού τραπεζιόσχημο δωμάτιο. Βόρεια και βορειοανατολικά της εκκλησίας του Αγίου Ιλαρίωνα σώζονται κάποια αξιόλογα κτίσματα, όπως μια αίθουσα του 14^{ου} αιώνα με υπόγειες αποθήκες και κουζίνα με θολωτή οροφή. Στα νοτιοανατολικά της μεγάλης αυτής αίθουσας βρίσκεται το *belvedere* (= κτίριο με ωραία θέα) με θολωτή οροφή και οξυκόρυφα τόξα. Στο ανατολικό άκρο της ενότητας αυτής βρίσκεται το τετραώροφο κτίριο με οξυκόρυφη στέγη. Το κτίριο αποτελούσε ίσως το χώρο των βασιλικών διαμερισμάτων πριν κτιστούν αυτά της τρίτης ενότητας. Στα δυτικά του κτιρίου υπάρχουν τρεις θολωτές αίθουσες σε σειρά, που χρονολογούνται στο 14^ο αιώνα.

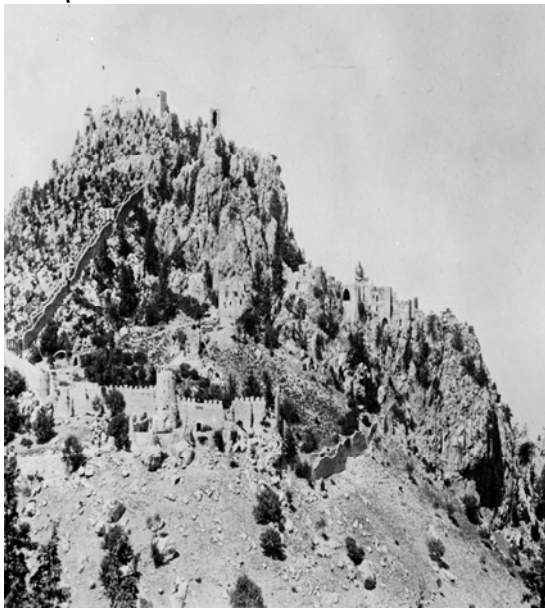
Ένα απότομο μονοπάτι και μια αψιδωτή είσοδος με ημικυκλικό πύργο οδηγούν στην τρίτη ενότητα, που είναι και η ψηλότερη του κάστρου. Η ενότητα αυτή αποτελείται από δύο συμπλέγματα : τα διαμερίσματα και οι βοηθητικοί χώροι που βρίσκονται χαμηλά και τα αμυντικά κτίσματα στην κορυφή.

Στο δυτικό τμήμα της αυλής είναι κτισμένα τα διαμερίσματα που αποτελούνται από ένα μακρόστενο κτίριο του 14^{ου} αιώνα στο ισόγειο του οποίου υπάρχει μεγάλη θολωτή αίθουσα και δεξαμενή. Μια πλατιά σκάλα οδηγεί στον όροφο του κτιρίου ο οποίος περιλαμβάνει μεγάλη αίθουσα την οποία κάλυπτε οξυκόρυφη ξύλινη στέγη που δεν σώζεται σήμερα. Το κτίριο είχε στην ανατολική του πλευρά μια στοά που ένωνε εξωτερικά τους χώρους του ορόφου. Στο δυτικό τοίχο του κτιρίου διατηρείται μεγάλο παράθυρο γοθτικού ρυθμού και καθίσματα. Στα νότια της αυλής, στο ψηλότερο σημείο της τρίτης ενότητας, υπάρχει κτισμένο τείχος που πλαισιώνεται από δύο τετράγωνους πύργους. Τέλος, στο χώρο υπάρχουν και πολλές δεξαμενές.

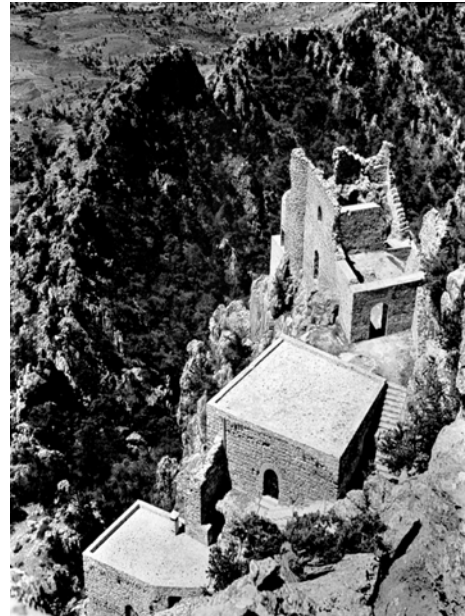

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Πρώτος, 1984

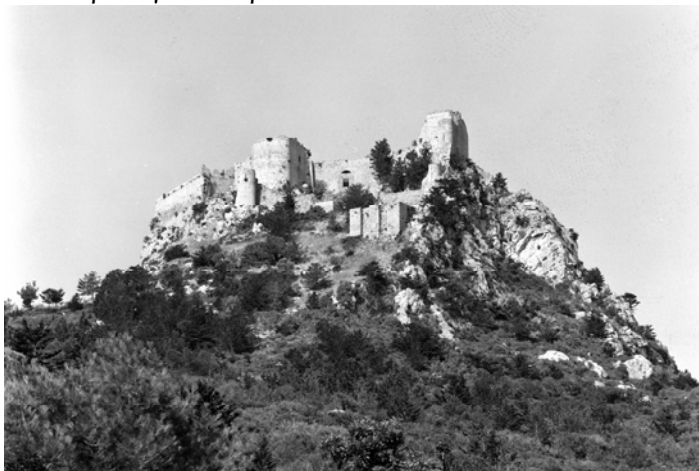
Τα τρία ερειπωμένα φρούρια της οροσειράς του Πενταδακτύλου (Άγιος Ιλαρίωνας, Βουφαβέντο, Καντάρα) ανήκουν στην περίοδο της Φραγκοκρατίας. Μερικά τμήματά τους (περιλαμβανομένης και της ερειπωμένης εκκλησίας στο φρούριο του Αγίου Ιλαρίωνος) ανήκουν στα αρχικά κτίσματα των Βυζαντινών. Δεν υπάρχουν στα τρία αυτά φρούρια κτίσματα της περιόδου της Βενετοκρατίας, εφόσον οι Βενετοί όχι μόνο δεν τα ενίσχυσαν αλλά αντίθετα τα εγκατέλειψαν και τα γκρέμισαν. Κύριο χαρακτηριστικό των φρουρίων του Πενταδακτύλου είναι η εκμετάλλευση των απόκρημνων κορυφών στις οποίες κτίστηκαν, που επετεύχθη με τη δημιουργία διαφορετικών οχυρωμένων επιπέδων, ή ορθότερα, τριών ζωνών άμυνας που η μια βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από την άλλη.

Κάστρο Αγίου Ιλαρίωνα

Κάστρο Βουφαβέντο

Κάστρο Καντάρας

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Πρώτος, 1984

Το **κάστρο του Κολοσσιού**, γνωστό και σαν Κούλας, είναι ένα από τα σημαντικότερα οχυρωματικά έργα που σώζονται στην Κύπρο από την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Συνδέεται άμεσα με σημαντικά γεγονότα της ιστορίας της Κύπρου. Τα σπουδαιότερα από αυτά είναι η κατάληψη του νησιού από τον Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο και αργότερα από τα τάγματα των Ναϊτών και Ιωαννιτών.

Το φρούριο των Ιωαννιτών ιπποτών στο Κολόσσι της Λεμεσού είναι κτίσμα του 15^{ου} αιώνα – στη μορφή στην οποία σώζεται σήμερα. Είναι, ωστόσο, κτισμένο στο χώρο παλαιότερου φρουρίου που είχε ανεγερθεί κατά τις πρώτες δεκαετίες του 13^{ου} αιώνα. Σήμερα είναι ορατά μερικά ίχνη των παλαιότερων εκείνων κτισμάτων. Αρχικά το φρούριο ανήκε στους Ναϊτες ιππότες και αργότερα, στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, περιήλθε στην κατοχή των Ιωαννιτών.

Το φρούριο του Κολοσσιού, που θυμίζει ένα αρκετά μεγάλο πύργο, ήταν πολύ ισχυρό και πρόσφερε ικανοποιητική ασφάλεια στην περιοχή. Οι τέσσερις πλευρές του έχουν μήκος 16 μέτρα η κάθε μια, οι τοίχοι έχουν πάχος 1.25 μέτρα, ενώ το ύψος του είναι 21 μέτρα. Η εξαιρετική στερεότητα που το χαρακτηρίζει στάθηκε ικανή να το προστατεύσει στο διάβα των αιώνων και από πολλούς ισχυρούς σεισμούς.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Προφανώς το όλο οικοδομικό σύμπλεγμα ήταν κατά πολύ μεγαλύτερο. Ο πύργος, που σώζεται σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση, αποτελείται από το ισόγειο που καταλαμβάνεται από βοηθητικούς και αποθηκευτικούς χώρους, καθώς και από δύο ορόφους που ο κάθε ένας διαιρείται σε δύο μεγάλες και μακρόστενες αίθουσες. Μία στενή, γυριστή πέτρινη εσωτερική σκάλα ενώνει τους ορόφους και οδηγεί μέχρι τη στέγη, η οποία επιστέφεται με πολεμίστρες. Η είσοδος στο φρούριο – πύργο βρίσκεται στη νότια πλευρά και οδηγεί στον πρώτο όροφο και όχι στο ισόγειο. Κρεμαστή γέφυρα οδηγούσε στην είσοδο, πάνω ακριβώς από την οποία, στο ύψος της οροφής, υπάρχουν ειδικά ανοίγματα από τα οποία μπορούσε να ριχθεί καυτό λάδι σε τυχόν εχθρούς που θα έφταναν μέχρι την είσοδο.

Συγκεκριμένα, το φρούριο αποτελείται από τρία πατώματα. Το πρώτο (ισόγειο), το δεύτερο και το τρίτο πάτωμα. Το ισόγειο χρησιμοποιείται σαν αποθήκη και διαιρείται σε τρεις χώρους με μυτερούς θόλους ίσους μεταξύ τους. Στους δύο από τους τρεις χώρους υπάρχουν τα στόμια των υδατοδεξαμενών. Το δεύτερο πάτωμα διαιρείται σε δύο μεγάλες αίθουσες. Στη δυτική αίθουσα υπάρχει ένα μεγάλο απλό τζάκι που φανερώνει πως αυτή χρησίμευε ως κουζίνα. Στην άλλη αίθουσα, στην οποία οδηγεί η πετρόκτιστη είσοδος, υπάρχει μια τοιχογραφία 2.5 X 2.5 μέτρα και παριστάνει τη σταύρωση του Ιησού έχοντας στη μια πλευρά την Παναγία και στην άλλη πλευρά τον Άγιο Ιωάννη. Στην κάτω αριστερή γωνιά της τοιχογραφίας βρίσκεται το οικόσημο του Louis de Magnac. Παλαιότερα, η είσοδος στο δεύτερο πάτωμα εξασφαλιζόταν με μια κρεμαστή γέφυρα στη νότια πλευρά, η οποία καταστράφηκε και αντικαταστάθηκε το 1933 με πέτρινη σκάλα. Στο μέσο περίπου της ανατολικής πλευράς του δεύτερου πατώματος υπάρχει πέτρινη σκάλα που οδηγεί στο ισόγειο. Στη νοτιοανατολική γωνιά του δεύτερου πατώματος υπάρχει μια δεύτερη πέτρινη κυκλική σκάλα που έχει σχήμα ανεμόσκαλας και αποτελείται από 33 σκαλοπάτια, σε οδηγεί στο τρίτο πάτωμα και στην οροφή. Στο τρίτο πάτωμα βρισκόταν η κατοικία του μεγάλου διοικητή ή του υπολοχαγού του. Τούτο αποτελείται από δύο μεγάλες αίθουσες και στην κάθε μια υπάρχουν περίτεχνα τζάκια που φέρουν το τρίφυλλο έμβλημα του Louis de Magnac. Τα δύο αυτά δωμάτια φωτίζονται με οκτώ παράθυρα, τέσσερα στο κάθε δωμάτιο, τετραγωνικού σχεδόν σχήματος και με αψιδωτό το πάνω μέρος και με πέτρινα καθίσματα στα πλευρά. Από το τρίτο πάτωμα η πέτρινη σκάλα οδηγεί στην οροφή του φρουρίου που έχει τετράγωνο σχήμα. Η οροφή προστατευόταν από 19 πολεμίστρες, που βρίσκονται στις τέσσερις πλευρές της, και τη ζεματίστρα. Η ζεματίστρα ή φονιάς προεξέχει από το κτίριο με πέντε ανοίγματα, που έχουν διαστάσεις 40 X 40 εκατοστά και καταλαμβάνουν συνολικά μήκος 3 μέτρων. Από αυτά, οι υπερασπιστές του φρουρίου, έριχναν ζεματισμένο λάδι ή νερό για να

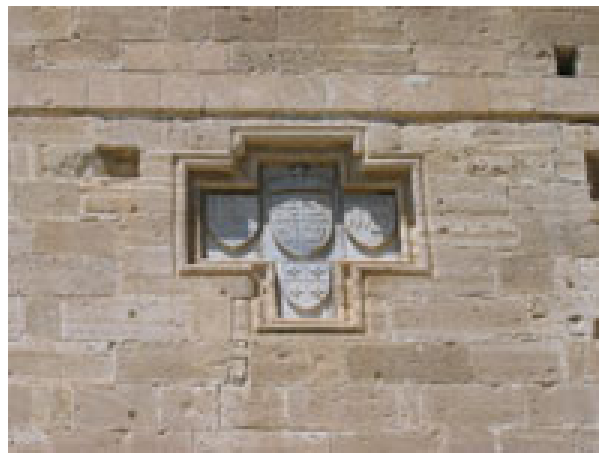
εμποδίσουν την είσοδο του εχθρού στο φρούριο. Η ζεματίστρα βρίσκεται ακριβώς πάνω από την είσοδο του φρουρίου.

Η ζεματίστρα

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Στην ανατολική πλευρά του φρουρίου υπάρχει μια μαρμάρινη πλάκα που έχει σχήμα μεγάλου σταυρού και φέρει μέσα στο κέντρο **θυρεό** (έμβλημα σε σχήμα ασπίδας), που διαιρείται σε τέσσερα διαμερίσματα και παριστάνει το τότε πλήρες οικόσημο των Λουζινιανών της Κύπρου. Το πρώτο διαμέρισμα παριστάνει το έμβλημα της Ιερουσαλήμ, το οποίο απεικονίζει ένα μεγάλο σταυρό ανάμεσα σε τέσσερις μικρότερους σταυρούς. Το δεύτερο διαμέρισμα παριστάνει το παλιό οικόσημο των Λουζινιανών και απεικονίζει ραβδωτό τετράγωνο σε ένα ανορθούμενο λιοντάρι. Το τρίτο διαμέρισμα παριστάνει το έμβλημα της Κύπρου και απεικονίζει ανορθούμενο λιοντάρι πάνω σε χρυσό πλαίσιο ενώ το τέταρτο διαμέρισμα παριστάνει το έμβλημα της Αρμενίας και απεικονίζει ένα κόκκινο ανορθούμενο λιοντάρι πάνω σε ασημένιο πλαίσιο.

Το έμβλημα των σταυροφόρων

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Πάνω από το θυρεό υπάρχει στέμμα, ενώ στις δύο πλευρές του βασιλικού οικοσήμου των Λουζινιανών βρίσκονται τα οικοσκήματα των δύο μεγάλων μαγίστρων του τάγματος των Ιωαννιτών. Στα νότια ακριβώς του κυρίου οικοδομήματος του κάστρου υπάρχει περιτοιχισμένη αυλή. Υπάρχουν επίσης τα ερείπια βοηθητικού οικοδομήματος στη νοτιοδυτική πλευρά του κτιρίου που πιθανώς χρησιμοποιείτο σαν αποθήκη και στάβλος.

Η αυλή του κάστρου

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

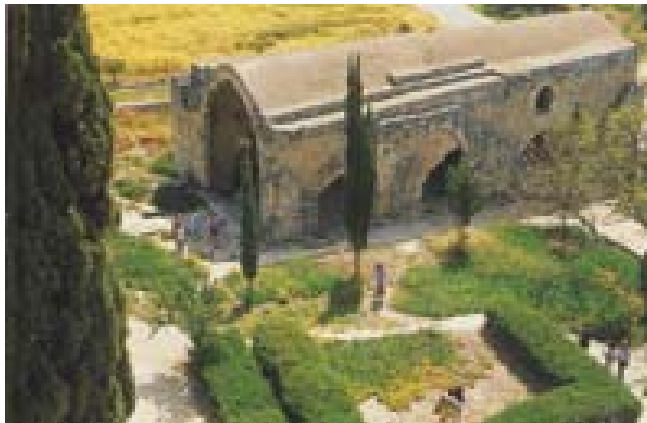
Μεταξύ των διαφόρων άλλων οικοδομημάτων, που ασφαλώς θα πρέπει να περιέβαλλαν τον πύργο του Κολοσσίου – που αποτελούσε και την έδρα της Μεγάλης Κομμανταρίας των Ιωαννιτών – καθώς και από τις οχυρώσεις που θα πρέπει να περιέβαλλαν τον πύργο και τα λοιπά οικοδομήματα, σώζονται λίγα μόνο κατάλοιπα. Σε αυτά περιλαμβάνονται τα κατάλοιπα ζαχαρόμυλου καθώς και μια πετρόκτιστη, καμαροσκέπαστη μακρόστενη αίθουσα του 14^{ου} αιώνα που αποτελούσε εργαστήριο επεξεργασίας και παραγωγής ζάχαρης.

Ο ζαχαρόμυλος

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Αναλυτικότερα, στα ανατολικά του κάστρου, βρίσκονται τα κατάλοιπα εργοστασίου παραγωγής ζάχαρης από ζαχαροκάλαμο που καλλιεργείτο σε μεγάλες φυτείες στην περιοχή. Οι εγκαταστάσεις, που χρονολογούνται από το 14^ο αιώνα, αποτελούνται από τρεις βασικούς και άλλους βοηθητικούς χώρους που καλύπτουν έκταση 150 περίπου τετραγωνικών μέτρων. Το κυριότερο οικοδόμημα είναι το εργοστάσιο επεξεργασίας της ζάχαρης, που είναι μια μακρόστενη πετρόκτιστη καμαροσκέπαστη αίθουσα. Από την επιγραφή που βρίσκεται εντοιχισμένη στη νότια εξωτερική πλευρά του κτιρίου, γνωρίζουμε ότι τούτο επιδιορθώθηκε το 1591, όταν κυβερνήτης της Κύπρου ήταν ο Πασάς Μουράτ. Στα βόρεια της αίθουσας αυτής βρίσκονται τα ερείπια του νερόμυλου και του υδραγωγείου. Το υδραγωγείο, που σώζεται σε καλή σχετικά κατάσταση, ετροφοδοτείτο με νερό από τον Κούρη ποταμό. Το νερό του έθετε σε λειτουργία το νερόμυλο που άλεθε το ζαχαροκάλαμο με τη δύναμη που αποκτούσε πέφτοντας από ένα ύψος 7 μέτρων περίπου στη φτερωτή του μύλου. Σώζεται η τεράστια μυλόπετρα, διαμέτρου 3.20 μέτρων στην ανατολική πλευρά του μύλου.

Ο ζαχαρόμυλος

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Το φρούριο της Λεμεσού δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς κτίστηκε. Όταν το 1191 ο Ριχάρδος Λεοντόκαρδος επιβιβάστηκε εκεί, αναφέρεται ότι βρήκε τη Λεμεσό να έχει κάποιες οχυρώσεις. Ωστόσο δεν γίνεται λόγος στις πηγές και για ύπαρξη φρουρίου. Κατά τον Στέφανο Λουζινιανό, το φρούριο πρωτοκτίστηκε από τον πρώτο Λουζινιανό ηγεμόνα της Κύπρου, τον Γκυ ντε Λουζινιάν (1192 – 1194), πράγμα αμφίβολο αφού το 1211, όταν επισκέφτηκε την πόλη ο Willibrand d' Oldenburg, αυτός δεν αναφέρει την ύπαρξη φρουρίου αλλά τειχών, που και αυτά γράφει ότι τα είχε βρει αδύνατα. Ωστόσο, όταν ο στρατός του Γερμανού αυτοκράτορα Φρειδερίκου Β' βρέθηκε στη Λεμεσό μαζί με τον ίδιο τον αυτοκράτορα το 1228, το φρούριο υπήρχε. Έτσι, φαίνεται πως ορθή είναι η πληροφορία του Bustron, ότι το φρούριο της Λεμεσού είχε κτιστεί αρχικά από τους Ναΐτες μετά το 1211. Το αρχικό φρούριο ήταν πολύ μεγαλύτερο από

αυτό που σώζεται σήμερα, κατά καιρούς δέχτηκε επισκευές και υπήρξε αρκετά ισχυρό ώστε να μην μπορέσουν οι Γενουάτες να το καταλάβουν το 1402 και ξανά το 1408 όταν προσπάθησαν πάλι. Ούτε οι Μαμελούκοι το κατέλαβαν το 1413, αν και τότε κυρίευσαν και λεηλάτησαν την ίδια τη Λεμεσό. Το 1425 το κυρίευσαν οι Μαμελούκοι, αλλά ύστερα από βοήθεια που είχαν «εκ των ένδον», από ομοφύλους τους. Ισχυροποιήθηκε ξανά αργότερα με νέες επισκευές, αλλά καταστράφηκε από τους ίδιους τους Βενετούς για να μην πέσει στα χέρια των Οθωμανών. Ισχυροί σεισμοί, το 1567 και το 1568, ολοκλήρωσαν την καταστροφή του. Στη σημερινή του μορφή ξανακτίστηκε από τους Οθωμανούς στα τέλη του 16^{ου} αιώνα. Ενσωματωμένα στο σημερινό φρούριο είναι μερικά τμήματα του προγενέστερου φρουρίου, σε γοτθικό ρυθμό.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Τρόπος κατασκευής: Οι τοίχοι οχύρωσης περιέχουν ξύλινη ενίσχυση, και τα παραπετάσματα περιέχουν μεγάλη ποσότητα ξύλου στη μορφή πλαισίου παραθύρων. Τέτοια παραπετάσματα αποτελούν καλή προστασία ενάντια σε τόξα, δόρι και πέτρες.

Η λιθοδομή αποτελείται προσεκτικό λάξευμα και ένωση πέτρας και οι οικοδομικοί λίθοι έχουν τραπεζοειδές σχήμα. Η τραπεζοειδής λιθοδομή οικοδομικών λίθων ήταν πιο εύκολη στη συναρμολόγηση ενώ παράλληλα διατηρούσε τις εφαρμογές και δύναμη των πολυγωνικών οικοδομών.

Στους τραπεζοειδής τοίχους, το φινίρισμα της επιφάνειας ήταν πιο επιμελημένο και περίτεχνο. Οι εσωτερικοί τοίχοι κατασκευάζονταν πιο λείοι και επίπεδοι από την εξωτερική επιφάνεια. Στους εξωτερικούς τοίχους εμφανίζονται διακοσμητικά στοιχεία. Σε τέτοιους τοίχους όπου οι λίθοι ήταν τοποθετημένοι πολύ κοντά ο ένας στον άλλο, ήταν πιο δύσκολο να υπάρξει ρήγμα αρκετά μεγάλο για να μπει μια στρατιωτική δύναμη στον πύργο.

Υπάρχουν παραθυράκια – πολεμίστρες στους θαλάμους σε σχήμα V, το οποίο δημιουργήθηκε κόβοντας με κλίση το πίσω μέρος δύο διπλανών οικοδομικών λίθων προς την ίδια κατεύθυνση. Οι τομές αυτές είχαν ξύλινα πλαίσια. Στους ψηλότερους ορόφους οι πολεμίστρες είναι πιο μικρές για μικρότερα όπλα οι τοξότες.

Το κάστρο της **Κερύνειας**, που φυλάει τις ακτές του νησιού απέναντι από την τουρκική Μικρά Ασία, αποτελεί ένα διδακτικό παράδειγμα για τα ενετικά αμυντικά μέτρα. Το θαλάσσιο μέτωπο του κάστρου της Κερύνειας, που θεωρούνταν απίθανο να δεχτεί επίθεση, εξακολουθούσε να έχει για την άμυνά του ένα τοίχο των Σταυροφόρων με κοίλες επάλξεις. Ο βορειοανατολικός πύργος σε σχήμα πετάλου, που είχε ρήγματα από βέλη στα θολωτά του δώματα, έχει τον ίδιο σχεδιασμό με τους γωνιακούς πύργους του κάστρου της Καντάρας. Τα ηπειρωτικά μέτωπα ανασχεδιάστηκαν σε οχυρωματικό έργο για πυροβολικό, που το υπεράσπιζαν τρεις στέρεοι προμαχώνες για όπλα. Δύο προμαχώνες είχαν το παραδοσιακό κυκλικό σχήμα, ο ένας στη νοτιοδυτική γωνία είχε πιο προωθημένο σχέδιο και είναι το πιο πρώιμο παράδειγμα του τύπου προμαχώνα με γωνιώδες σχήμα στην Κύπρο.

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Έβδομος, 1987

Το φρούριο της Κερύνειας, κτισμένο αρχικά από τους Βυζαντινούς, διασώζει τμήματα από τρεις διαφορετικές εποχές : την τελευταία περίοδο των Βυζαντινών χρόνων, την περίοδο της Φραγκοκρατίας και την περίοδο της Βενετοκρατίας. Στη σημερινή του μορφή το φρούριο αυτό παρουσιάζεται όπως είχε ενισχυθεί τόσο από τους Λουζινιανούς κατά καιρούς όσο και από τους Βενετούς το 16^ο αιώνα. Το φρούριο αυτό είναι ένα περίπου τετραγωνικό ισχυρό οικοδόμημα με μεγάλη εσωτερική αυλή. Στις τρεις από τις γωνιές του «προεξέχουν» ισχυροί κυκλικοί πύργοι ενώ στην τέταρτη ένας ισχυρός προμαχώνας σε σχήμα αιχμής δόρατος. Στο εσωτερικό του υπάρχουν τα απαραίτητα δωμάτια της φρουράς, αποθηκευτικοί χώροι και άλλες βοηθητικές εγκαταστάσεις. Ευδιάκριτα είναι λίγα τμήματα του αρχικού φρουρίου των Βυζαντινών. Περισσότερα τμήματα του φρουρίου ανήκουν στην περίοδο της Φραγκοκρατίας και άλλα, κυρίως σημαντικές ενισχύσεις, στην περίοδο της Βενετοκρατίας. Συνεπώς, η σημερινή μορφή του είναι εκείνη που είχε πάρει κατά το 16^ο αιώνα.

Σε εκτενέστερη ανάλυση, το κάστρο στην κατεχόμενη Κερύνεια πρέπει να υπήρχε μαζί με την εντός των τειχών πόλη της Κερύνειας κατά την περίοδο των πρώτων αραβικών επιδρομών στα μέσα του 7^{ου} αιώνα μ.Χ. Από το Βυζαντινό κάστρο σώζονται διάφορα τμήματα στην αυλή και αλλού, που είχαν ενσωματωθεί στις επεκτάσεις των Λουζινιανών. Είναι σε αυτό το Πρωτοβυζαντινό κάστρο που έστειλε την οικογένεια και τους θησαυρούς του ο Ισαάκιος Κομνηνός κατά την εκστρατεία του Ριχάρδου Λεοντόκαρδου το 1191. Διατηρείται στο κάστρο Βυζαντινό παρεκκλήσι που είναι κτίριο του 12^{ου} αιώνα με τρούλο (συντηρημένος) στηριζόμενος σε τέσσερις μαρμαρίνους κίονες οι οποίοι, μαζί με τα κιονόκρανά τους, πρέπει να ανήκαν σε πρωιμότερο κτίριο. Στο χώρο του παρεκκλησιού πιθανό να υπήρχε παλαιότερη Πρωτοβυζαντινή βασιλική. Το παρεκκλήσι, το οποίο βρίσκεται εκτός του κυρίου συγκροτήματος του κάστρου, πιθανό να λειτουργούσε και κατά την περίοδο των Λουζινιανών εξυπηρετώντας τις λατρευτικές ανάγκες της Ορθόδοξης κοινότητας.

Το Βυζαντινό παρεκκλήσι

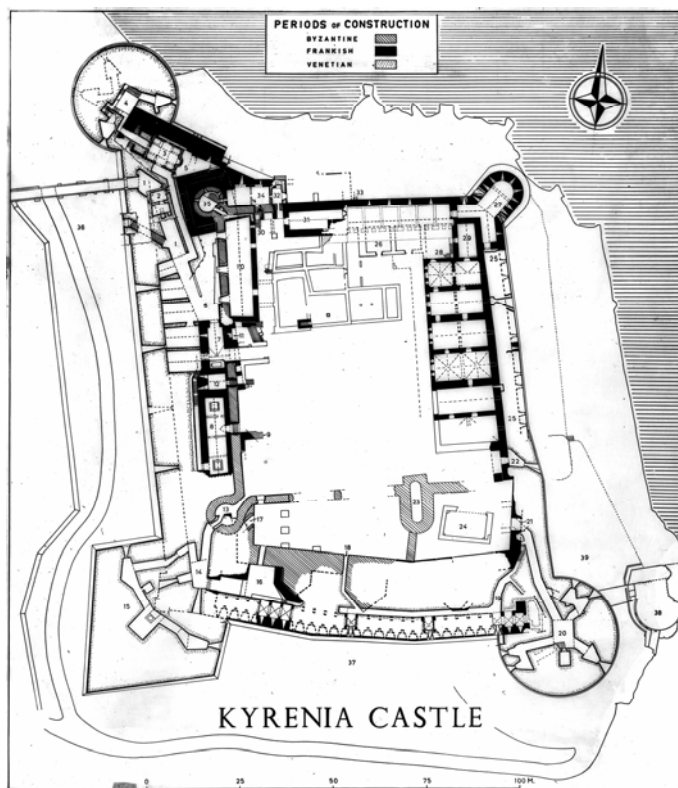
Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Έβδομος, 1987

Στα τέλη του 13^{ου} αιώνα, το κάστρο έτυχε μεγάλων διαρρυθμίσεων και επεκτάσεων. Κατά την εποχή των Λουζινιανών, το κάστρο απέκτησε ορθογώνια κάτοψη με τετράγωνους πύργους στις γωνίες (σήμερα σώζονται δύο πύργοι). Τα διάφορα κτίρια ήταν κτισμένα κατά μήκος των τεσσάρων εσωτερικών πλευρών του κάστρου, του οποίου η είσοδος βρισκόταν στο δυτικό τοίχο. Τότε είναι που ξανακτίστηκαν η βόρεια και η ανατολική πτέρυγα και προστέθηκε ένα μεγάλο τείχος στα νότια. Τα τμήματα που χρονολογούνται στη φράγκικη περίοδο σώζονται κυρίως στη δυτική και την ανατολική πτέρυγα. Το κτίσμα της εισόδου είναι του 14^{ου} αιώ-

να και πιθανό να αντικατέστησε το αρχικό Βυζαντινό. Αποτελείται από μια μόνο πύλη η οποία όμως είναι ενισχυμένη με κιγκλίδωμα. Τα οικόσημα που βρίσκονται πάνω από την πύλη είναι μεσαιωνικά αλλά είναι σε δεύτερη χρήση. Στην περιοχή αυτή βρίσκεται και ο τάφος του **Sadik Pasha**, διοικητή του Οθωμανικού ναυτικού, ο οποίος πέθανε το Σεπτέμβριο του 1570 κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κατάκτησης.

Στο ισόγειο της δυτικής πτέρυγας υπάρχουν μακρόστενες θολωτές αίθουσες, οι οποίες πιθανό να χρησιμοποιούνταν από τους Λουζινιάν ως φυλακές. Στον όροφο διατηρείται μεγάλη αίθουσα με τέσσερα σταυροθόλια, χωρισμένα με εγκάρσια τόξα και πάνω από την αίθουσα αυτή υπήρχε και δεύτερος όροφος (σώζονται μόνο τα ίχνη του) όπου πρέπει να υπήρχαν τα βασιλικά διαμερίσματα.

Στην ανατολική πτέρυγα υπάρχουν διώροφα κτίσματα με δύο θολωτές δεξαμενές στο υπόγειο. Στο ισόγειο βρίσκονται οι αποθηκευτικοί χώροι ενώ στον όροφο ήταν τα ψηλά θολωτά διαμερίσματα που αποτελούν τους μόνους οικιστικούς χώρους που διατηρούνται σήμερα. Διατηρείται ο βόρειος εξωτερικός τοίχος της φράγκικης φάσης με πολεμίστρες, όπως επίσης και ο βορειοανατολικός πεταλόσχημος πύργος που περιλαμβάνει διώροφους θολωτούς χώρους. Από την εποχή των Λουζινιάν επίσης διατηρείται στη βορειοδυτική γωνιά του κάστρου ένας τετράγωνος πύργος ο οποίος διατηρεί τμήματα του Βυζαντινού πύργου.

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, 1987

Κατά την εισβολή των Γενουατών, όταν καταλήφθηκε η Αμμόχωστος και λεηλατήθηκε η Λευκωσία, οι Γενουάτες κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια να καταλάβουν το κάστρο χωρίς όμως να πετύχουν το στόχο τους.

Κατά την Ενετική περίοδο (1489 – 1571), το κάστρο προσαρμόστηκε για να ανταπεξέλθει στις νέες πολεμικές μεθόδους, όπως για παράδειγμα στη χρήση κανονιών. Το 1544 ξανακτίστηκε το δυτικό τείχος και προστέθηκαν τεράστιοι πύργοι με μεγάλο αριθμό πυροβολείων. Το 1560 κτίστηκε μεγάλος ορθογώνιος προμαχώνας στη νοτιοδυτική γωνία και περιλαμβάνει στο εσωτερικό του, σε τρία επίπεδα, κεντρικές αίθουσες που επικοινωνούν με οπλαποθήκες. Επίσης, οι Βενετοί έκαναν μεγάλες επιχώσεις κατά μήκος του νότιου τείχους, για να δημιουργηθεί πλατιά έπαλξη. Όμως οι Βενετοί, γνωρίζοντας ότι η Κύπρος επρόκειτο να δεχτεί επίθεση από τους Οθωμανούς, και ενώ είχαν ετοιμάσει σχέδια για νέες τροποποιήσεις, δεν τις πραγματοποίησαν ποτέ αφού στις 14 Σεπτεμβρίου 1570 παρέδωσαν το κάστρο στον Οθωμανό διοικητή χωρίς να προβάλουν αντίσταση.

Στα χρόνια της Οθωμανικής κατάκτησης το κάστρο το χρησιμοποιούσε το οθωμανικό στρατιωτικό απόσπασμα που στάθμευε στην πόλη και οι υπόλοιποι Οθωμανοί που εγκαταστάθηκαν εκεί για περισσότερη ασφάλεια. Με το πέρασμα του νησιού στους Βρετανούς το κάστρο χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως φυλακή και έπειτα, μέχρι το 1950, ως κέντρο εκπαίδευσης της αστυνομίας. Το 1950 υπήχθη στη δικαιοδοσία του Τμήματος Αρχαιοτήτων ως Αρχαίο Μνημείο και τότε ξεκίνησε και η συντήρησή του. Το 1955 όμως χρησιμοποιήθηκε ξανά από τις βρετανικές δυνάμεις ασφαλείας ως κρατητήριο μελών της ΕΟΚΑ. Το 1959 παραδόθηκε και πάλι στο Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου.

Πηγή: Φωτογραφική Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Σύμφωνα προς τις πηγές, η **Πάφος** διέθετε δύο αντικρουστά φρούρια, στις δύο πλευρές της εισόδου του λιμανιού της. Αρχικά, η λουζινιανική φρουρά της Πάφου είχε χρησιμοποιήσει το μεγάλο και ισχυρό φρούριο των Βυζαντινών, το γνωστό ως «Σαράντα Κολώνες». Το φρούριο αυτό καταστράφηκε από το φοβερό σεισμό του 1223 και δεν ξανακτίστηκε. Αντικαταστάθηκε δε από τα δύο μικρότερα φρούρια στην είσοδο του λιμανιού, που και αυτά ανατινάχθηκαν και καταστράφηκαν από τους Βενετούς. Το σημερινό μικρό φρούριο της Πάφου είναι αυτό που αντικατέστησε το ένα από τα δύο που υπήρχαν. Κτίστηκε το 1780, σύμφωνα προς μια τουρκική επιγραφή πάνω από την είσοδό του. Το δεύτερο από τα φρούρια δεν ξανακτίστηκε.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Αναλυτικότερα, το μικρό κάστρο, που είναι κτισμένο πάνω στον αρχαίο κυματοθραύστη στη δυτική πλευρά του λιμανιού της Νέας Πάφου, αποτελούσε κατά το παρελθόν μέρος του παράκτιου αμυντικού συστήματος της Κύπρου. Πρόκειται στην ουσία για ένα φράγκικο πύργο μέσα σε ένα περίβλημα της ενετικής περιόδου. Μετά την καταστροφή του ανοικοδομήθηκε από τους Οθωμανούς στα 1592 μ.Χ., όπως μας πληροφορεί και η σχετική επιγραφή που βρίσκεται πάνω από τη μοναδική είσοδο του κάστρου. Στην ίδια περίπου θέση φαίνεται ότι υπήρχαν και παλαιότερες βυζαντινές οχυρώσεις.

Τα κατάλοιπα του πύργου, που ενσωματώθηκαν κατά την οθωμανική ανοικοδόμηση, ανήκαν στον ένα από τους δύο πύργους που έκτισαν οι Φράγκοι βασιλείς της Κύπρου μετά τον καταστροφικό σεισμό του

1223. Οι δύο αυτοί πύργοι ενώνονταν μεταξύ τους με τείχος. Οι Γενοβέζοι τους κατέλαβαν στα 1373 και ύψωσαν τους τοίχους τους. Διαμόρφωσαν επίσης την τάφρο του κάστρου, κόβοντας μέρος του κυματοθραύστη που ενώνει τον παραθαλάσσιο πύργο με την ξηρά.

Ο ένας από τους δύο φράγκικους πύργους έμεινε ερειπωμένος από τα τέλη του 15^{ου} αιώνα, οπότε καταστράφηκε από σεισμό. Λίγο πριν την οθωμανική κατάκτηση το 1570, οι Βενετοί, λόγω του ότι επέλεξαν να αμυνθούν στον άξονα Αμμοχώστου – Λευκωσίας – Κερύνειας, ανατίναξαν και τους δύο πύργους. Αυτό που σώζεται σήμερα είναι η οθωμανική ανοικοδόμηση του δυτικού φράγκικου πύργου και των ενετικών προσθηκών. Σε απόσταση 50 μέτρων προς τα ανατολικά σώζονται τα ερείπια του δεύτερου φράγκικου πύργου.

Το ισόγειο αποτελείται από μια κεντρική αίθουσα στην οποία ανοίγονται διάφοροι μικροί χώροι που κατά την τουρκοκρατία χρησιμοποιούνταν ως φυλακές. Κάτω από το δάπεδο του ισογείου υπάρχουν δύο μικρά υπόγεια κελιά, όπου κρατούνταν οι βαρυποινίτες. Στον όροφο, ο κεντρικός χώρος χρησιμοποιείτο ως τζαμί και τα υπόλοιπα δωμάτια για τη διαμονή της μικρής τουρκικής φρουράς. Στην ταράτσα του κάστρου ανοίγονται δώδεκα επάλξεις που υποδέχονταν αντίστοιχο αριθμό κανονιών. Τα κανόνια εγκατέλειψαν το κάστρο μαζί με την οθωμανική διοίκηση στα 1878.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Από την αρχή της Αγγλοκρατίας το κάστρο χρησιμοποιείτο ως αποθήκη άλατος από την αποικιοκρατική κυβέρνηση μέχρι το 1935, οπότε

ανακηρύχθηκε αρχαίο μνημείο. Από τότε άρχισε να συντηρείται από το Τμήμα Αρχαιοτήτων και να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία του.

Το ισόγειο του κάστρου της Πάφου

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Το **φρούριο στη Λάρνακα**, μικρό και αυτό, κτίστηκε στη σημερινή του μορφή από τους Οθωμανούς. Το αρχικό όμως φρούριο αναφέρεται ότι είχε οικοδομηθεί από το βασιλιά Ιάκωβο Α' (1382 – 1398) για προστασία του λιμανιού της πόλης. Το λιμάνι αυτό είχε αναβαθμιστεί σημαντικά μετά την κατάληψη της Αμμοχώστου από τους Γενουάτες το 1373. Ελάχιστα ίχνη του αρχικού φρουρίου υπάρχουν, ενσωματωμένα στο μεταγενέστερο οικοδόμημα.

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Η τελευταία φάση της κυπριακής αρχιτεκτονικής (πριν από την άφιξη των Τούρκων το 1570) αφορούσε στρατιωτικά έργα : τις βενετικές οχυρώσεις της **Λευκωσίας** και της **Αμμοχώστου**. Οι δύο πόλεις απέκτησαν τείχη, αλλά η θέση της **Λευκωσίας**, σε κοίλωμα μεταξύ των δυο οροσειρών, την έκανε ευάλωτη ακόμη και μετά την ανέγερση των βενετικών προμαχώνων το 1567 – 1570. Ο *προμαχώννας Μαρτινέγκο* στην Αμμόχωστο και οι αντίστοιχοι γωνιακοί προμαχώνες της Λευκωσίας εντάσσονταν στις πειραματικές οχυρωματικές κατασκευές στις οποίες επιδίδοταν οι Βενετοί. Αντιπροσωπεύουν σημαντικότερα δείγματα οχυρωματικών έργων στην ιστορία της ευρωπαϊκής στρατιωτικής αρχιτεκτονικής και, αντίθετα από ό,τι συμβαίνει με παλαιότερα κτίσματα στην Κύπρο, μπορούν να ταυτιστούν με γνωστούς επώνυμους αρχιτέκτονες (Sanmichele στην περίπτωση της Αμμοχώστου και Savorgnano στην περίπτωση της Λευκωσίας).

Κατά τεκμήριο, η Λευκωσία των Βενετών ήταν χωρίς βενετικά τείχη τις πρώτες οκτώ δεκαετίες της Βενετοκρατίας. Η άμυνα της Κύπρου, πριν τη βενετική κατάκτηση είχε βασιστεί σε κάστρα που ήταν κτισμένα σύμφωνα με τις επιταγές της μεσαιωνικής οχυρωματικής τέχνης. Το σύνολο των κάστρων αυτών είχαν υποστεί διαδοχικές επεμβάσεις κατά τις διάφορες ιστορικές περιόδους που γνώρισε το νησί. Στη Λεμεσό, το κάστρο που σώζεται σήμερα είναι τουρκική μετασκευή του 16^{ου} αιώνα. Μέσα στην τοιχοποιία της τελευταίας – τουρκικής – φάσης σώζονται αρχιτεκτονικά υπολείμματα παλαιότερων φάσεων. Στην Πάφο, το φρούριο της θάλασσας, είναι και αυτό τουρκικό κτίσμα του τέλους του 16^{ου} αιώνα, μετασκευή παλαιότερου πύργου. Το κάστρο στο Κολόσσι, εξαιρετο δείγμα της φρουριακής αρχιτεκτονικής, έχει κατασκευαστεί στη θέση παλαιότερου οχυρού. Τα σημαντικότερα μνημεία της Βενετοκρατίας στην Κύπρο είναι οι οχυρώσεις της. Τα κτίσματα αυτά, που κατασκευάστηκαν για να καλύψουν ανάγκες του πολέμου, αποτελούν σπουδαία έργα της ανθρώπινης ευφυΐας και της τεχνικής δεξιοτήτας.

Η μεγαλόνησος βρέθηκε υπό ενετική κατοχή ακριβώς τα κρίσιμα για την εξέλιξη του «*Fronte Bastionato*», του νέου δηλαδή οχυρωματικού συστήματος, χρόνια : το διάστημα 1474 έως 1571. Η πορεία αυτής της εξέλιξης αποτυπώθηκε με ακρίβεια στους δύο σημαντικότερους οχυρωματικούς περιβόλους του νησιού, εκείνους της Αμμοχώστου και της Λευκωσίας. Θα μπορούσε μάλιστα να ειπωθεί ότι η οχύρωση της Αμμοχώστου εκπροσωπεί την πρώιμη φάση του νέου οχυρωματικού συστήματος, ενώ εκείνη της Λευκωσίας την ώριμη του φάση.

Η οχύρωση της **Λευκωσίας**, όπως είχε διαμορφωθεί πριν το 16^ο αιώνα, μαρτυρεί ορισμένες από τις περιπέτειες που η πόλη αυτή είχε γνώρισει. Υπήρχε ένας βυζαντινός οχυρός περίβολος, ο οποίος σε διάφορες περιόδους συμπληρώθηκε, τροποποιήθηκε, επεκτάθηκε. Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, η παλιά μεσαιωνική οχύρωση ήταν πλέον εντελώς ξεπερα-

σμένη. Κατ' αρχήν, η περίμετρος του οχυρού περιβόλου ήταν εξαιρετικά μεγάλη : περιέβαλε μια εκτεταμένη περιοχή την οποία, ουσιαστικά, δεν μπορούσε να προστατεύσει. Τα όρια της περιοχής αυτής πλησίαζαν επικίνδυνα τους γύρω λόφους, όπου οι εχθροί θα μπορούσαν να τοποθετήσουν το πυροβολικό τους.

Εν τω μεταξύ, το πολιτικό κλίμα στη Μεσόγειο είχε φορτιστεί επικίνδυνα μετά την άνοδο στο θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του Selim του II, το 1567. Οι καιροί ήταν ιδιαίτερα πιεστικοί. Οι Βενετσιάνοι λοιπόν, βλέποντας καθαρά τον κίνδυνο από τους Τούρκους, αποφάσισαν να οχυρώσουν το νησί και για το σκοπό αυτό έφεραν στην Κύπρο αρχιτέκτονες από τη Βενετία. Αφού έγιναν αρκετές συζητήσεις σχετικά με την ανάγκη ή όχι να κτιστούν τείχη στη Λευκωσία, πάρθηκε τελικά η απόφαση να οχυρωθεί η πόλη. Οι ευγενείς που ανυπομονούσαν να δουν την πόλη ασφαλισμένη, βοήθησαν με εισφορές για την κάλυψη της δαπάνης. Συγκεκριμένα, η Βενετία αναθέτει τη μελέτη για τη νέα οχύρωση της Λευκωσίας στον Giulio Savorgnan.

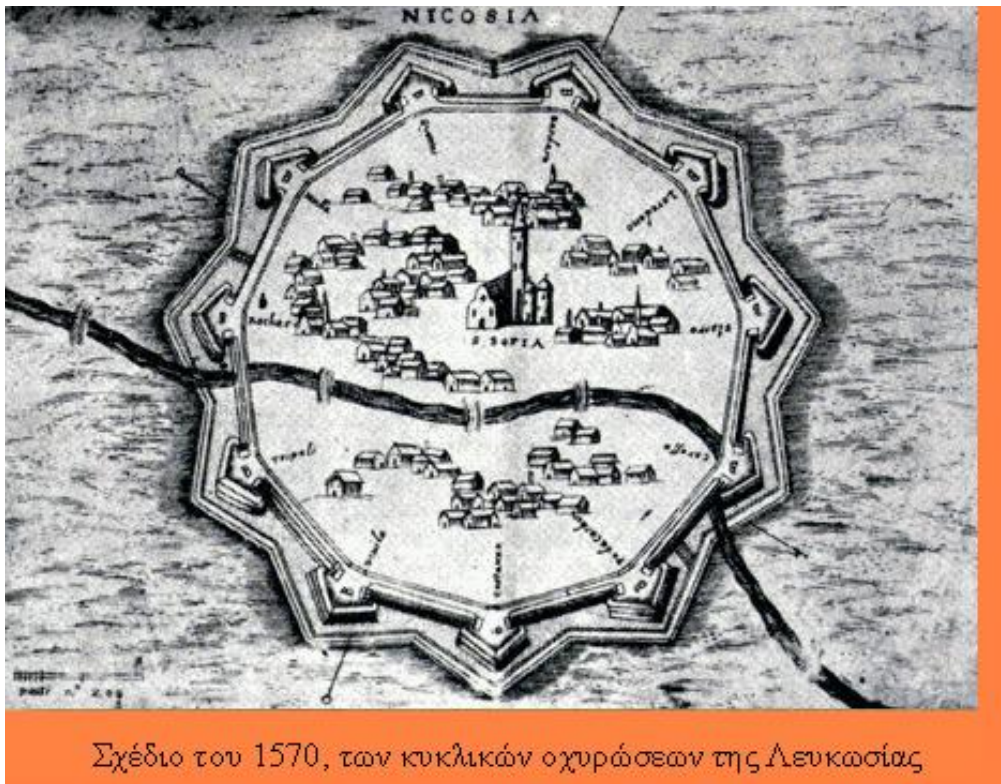
Στη σχεδίαση της οχύρωσης της Λευκωσίας έδωσε τολμηρή λύση μετατρέποντας εκ βάθρων τον οχυρωματικό περίβολο. Κατά τα πρώτα στάδια της εφαρμογής του νέου αμυντικού συστήματος τα φρούρια χαρακτηρίζονταν από οχυρωματικό πολύγωνο δίχως κανονικό γεωμετρικό σχήμα, προμαχώνες με περιορισμένες διαστάσεις και ευθύγραμμα τμήματα με μεγάλο μήκος. Όσο προχωρούν όμως τα χρόνια, τις αρχικές, μη κανονικές χαράξεις, διαδέχονται χαράξεις όλο και περισσότερο συμμετρικές για να καταλήξουν, το 17^ο αιώνα, να σχεδιάζονται οχυρωματικοί περίβολοι με μορφή κανονικών γεωμετρικών σχημάτων.

Το κυκλικό σχήμα, μέσα στο οποίο ήταν εγγεγραμμένα κανονικά εξάγωνα, οκτάγωνα κ.λπ., ήταν, θεωρητικά τουλάχιστον, το ιδανικό. Ο G. Savorgnan επέλεξε λοιπόν να δώσει στην οχύρωση της Λευκωσίας κανονικό γεωμετρικό σχήμα.

Στην Κρήτη, οι Βενετοί κατασκεύασαν τους νέους οχυρωματικούς περιβόλους ευρύτερους από τους παλαιούς, εντάσσοντας μέσα στα όρια της νέας οχύρωσης τόσο τον παλιό οικισμό και την οχύρωσή του όσο και τα προάστια. Στη Λευκωσία γίνεται το αντίθετο : η οχυρωμένη περιοχή περιορίζεται σημαντικά.

Στη Λευκωσία, ο οχυρός περίβολος είχε 11 όμοιους καρδιόσχημους προμαχώνες, αντίθετα απ' ότι συνέβη στον Χάνδακα (Κρήτης), όπου οι προμαχώνες, επειδή προέκυψαν από τροποποίηση παλαιότερων, είχαν ο καθένας και διαφορετικό μέγεθος. Τα ευθύγραμμα μεταπύργια τμήματα στη Λευκωσία είχαν όμοιο και όχι ιδιαίτερα μεγάλο μήκος. Η οχύρωση έγινε με χώμα και μόνο το κάτω μέρος των τειχών ήταν επενδυμένο με πέτρα. Από έξω υπήρχε τάφος. Το νέο τείχος είχε έντεκα προμαχώνες και τρεις πόρτες. Ήταν πολύ μικρότερο από το τείχος των Λουζινιανών και τα οικοδομήματα της πόλης που έμειναν έξω καταδαφίστηκαν. Χρη-

σιμοποιήθηκαν τα αργυλικά, κυρίως, χώματα, ο ντόπιος πωρόλιθος και ο ασβέστης, υλικά που με αφθονία προμήθευαν οι γύρω περιοχές. Οι επιχωματώσεις σχηματίστηκαν, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, από τα προϊόντα εκσκαφών της τάφρου. Οι επιχωματώσεις διαστρώθηκαν και συμπυκνώθηκαν με εξαιρετική προσοχή. Τα χώματα τοποθετούντο κατά στρώσεις, καταβρέχονταν καλά και κοπανίζονταν με ξύλινα έμβολα. Με τον τρόπο αυτό οι Βενετοί πέτυχαν να ομοιογενοποιήσουν το υλικό και να εξασφαλίσουν τη **στατική συμπεριφορά** των επιχωματώσεων σαν να επρόκειτο για ένα συμπαγή και ισχυρό περιμετρικό λόφο.

Σχέδιο του 1570, των κυκλικών οχυρώσεων της Λευκωσίας

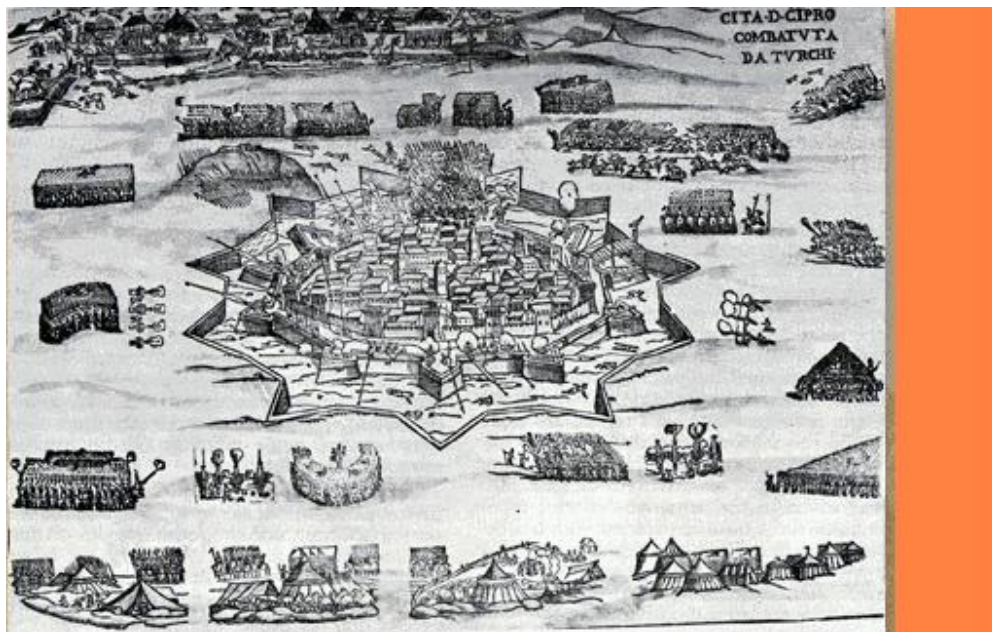
Πηγή: «Κύπρος, πετράδι στο στέμμα της Βενετίας», Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, Λευκωσία 2003

Για την κατασκευή των λίθινων επενδύσεων των τειχών αλλά και των διαφόρων κτισμάτων της οχύρωσης (πυλών, νεωρίων, κτισμάτων στρατωνισμού και αποθήκευσης κ.λπ.) χρησιμοποιήθηκε ως βασικό δομικό υλικό ο πωρόλιθος. Στα τείχη της Λευκωσίας, οι επενδύσεις των επιχωματώσεων κατασκευάστηκαν από τοιχοποιία. Η διαφορά ανάμεσα στη δόμηση των εξωτερικών επιφανειών της τοιχοποιίας και στη δόμηση της μάζας της κατασκευής αυτής είναι σημαντική. Η εξωτερική επιφάνεια αποτελείται από ξεστούς (σκαλιστούς) λίθους περίπου τετράγωνους. Η επιμελημένη όμως δόμηση της επιφάνειας των λίθινων επενδύσεων δεν συνεχίζεται και στο εσωτερικό της τοιχοποιίας. Ο κύριος κορμός της τοιχοποιίας κατασκευάστηκε από αργούς λίθους

κτισμένους κατά στρώσεις. Ως συνδετικό υλικό χρησιμοποιήθηκε ένα μείγμα ασβέστη και χώματος. Η δόμηση της τοιχοποιίας με τη μέθοδο αυτή δεν αποσκοπούσε μόνο στη μείωση του κόστους αλλά, κυρίως, στην αύξηση της ελαστικότητας της κατασκευής απέναντι στην κρουστική δύναμη των όπλων του εχθρού. Έτσι, όπως συγκεκριμένα αναφέρει ο F. Basilicata, «θα εισχωρούσαν μέσα στο τείχος οι μπάλες που θα έριχναν τα κανόνια του εχθρού, θα ενσωματώνονταν στην κατασκευή και δε θα προκαλούσαν μεγάλη καταστροφή σε αυτήν».

Ο Αρχιστράτηγος Λαλά Μουσταφά Πασά, μετά την κατάληψη της Λάρνακας, προχώρησε προς τη Λευκωσία, που την πολιορκήσε με δύναμη 100 ή, όπως ο ίδιος καυχιόταν, 200 χιλιάδων ανδρών. Η πολιορκία της Λευκωσίας κράτησε από τις 25 Ιουλίου μέχρι τις 9 Σεπτεμβρίου 1570. Οι υπερασπιστές δεν υπερέβαιναν τις 10 χιλιάδες άνδρες. Επικεφαλής τους ήταν ο τοποτηρητής Νικόλαος Δάνδολος, που αποδείχτηκε ανίκανος για κάθε πρωτοβουλία. Απειθαρχία, κακή διανομή τροφίμων και πολεμοφοδίων, ασυμφωνία αντιλήψεων μεταξύ των αξιωματούχων, έλλειψη θάρρους για εξόδους χαρακτηρίζουν την άμυνα της πόλης, που τελικά δεν μπόρεσε να κρατήσει. Κατά την είσοδο στην πόλη, ο πρώτος Τούρκος σημαιοφόρος, έστησε την τούρκικη σημαία στον προμαχώνα του Κωσταντζα και αμέσως σκοτώθηκε. Για να τον τιμήσει ο Μουσταφά Πασάς, έκτισε εκεί τζαμί, το γνωστό ως σήμερα *τζαμί του μπαϊρακτάρη* (= σημαιοφόρος).

Σχέδιο που παρουσιάζει την πολιορκία της Λευκωσίας από τους Τούρκους

Πηγή: «Κύπρος, πετράδι στο στέμμα της Βενετίας», Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, Λευκωσία 2003

Από τα πρώτα χρόνια της κυριαρχίας τους οι Βενετσιάνοι έκαναν πολλές προσπάθειες και ξόδεψαν αρκετά χρήματα για την οχύρωση της **Αμμοχώστου**. Στο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, πάνω στον πύργο του Οθέλλου, αναφέρεται το όνομα του στρατηγού που άρχισε την ανοικοδόμηση του παλιού γοθτικού κάστρου των Λουζινιανών. Πήρε χρόνια για να κτιστεί, αυτό όμως που έγινε τελικά, αποτελεί, όπως γράφει ο ιστορικός Ανλάρ, το πιο θαυμαστό δείγμα τείχους που μας άφησαν οι μηχανικοί της Αναγέννησης. Κάποιος που το είδε τελειωμένο λίγο πριν την επίθεση των Τούρκων, ονομάζει την Αμμόχωστο «πιο ισχυρή από όλες τις πόλεις».

Το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου

Πηγή: «Κύπρος, πετράδι στο στέμμα της Βενετίας», Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, Λευκωσία 2003

Οι Βενετοί βρήκαν την Αμμόχωστο να προστατεύεται από έναν παλαιότερο γενονατικό οχυρό περίβολο, τον οποίο άρχισαν να ενισχύουν. Τα νέα δικά τους έργα άρχισαν το 1492 με την κατασκευή του κάστρου και συνεχίστηκαν στον οχυρό περίβολο. Τόσο η αρχική όσο και η επόμενη φάση της κατασκευής απεικονίστηκαν σε δύο προπλάσματα από ξύλο, που φυλάσσονται στο Ναυτικό Μουσείο της Βενετίας αποτελώντας αντικείμενα μιας ευρύτερης συλλογής προπλασμάτων.

Στο πρώτο πρόπλασμα ο οχυρός περίβολος απεικονίζεται ως ένα πολύγωνο, στις γωνιές του οποίου σχηματίζονται ημικυκλικοί πύργοι περιορισμένων διαστάσεων, κάτι που ήταν χαρακτηριστική οχυρωματική λύση του τέλους του 15^{ου} και των αρχών του 16^{ου} αιώνα. Στη δεύτερη μα-

κέτα, η οχύρωση της Αμμοχώστου έχει πλέον αποκτήσει ένα πενταγωνικό προμαχώνα και μια tennaille, οχυρωματικές λύσεις που χαρακτηρίζουν το δεύτερο τέταρτο του 16^{ου} αιώνα.

Η πύλη της Αμμοχώστου

Τα τείχη της Αμμοχώστου

Ο πύργος του Οθέλλου

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Μετά την κατάληψη της Λευκωσίας και την χωρίς αντίσταση παράδοση της Κερύνειας, ξεκινά η πολιορκία της Αμμοχώστου στις 16 Σεπτεμβρίου 1570. Την Αμμόχωστο πολιορκήσε στενά με όλες του τις δυνάμεις ο Λαλά Μουσταφά Πασάς από την ξηρά και ο Πιαλή Πασάς από τη θάλασσα. Η πολιορκία, λόγω της αντίστασης που προέβαλαν 7000 Βενετοί και Κύπριοι, κράτησε έντεκα σχεδόν μήνες (16 Σεπτεμβρίου 1570 – 1^η Αυγούστου 1571). Την ευθύνη για την άμυνα της πόλης είχε ο Στρατηγός της Αμμοχώστου Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος και ο γενικός αρχιστράτηγος Αστόρε Μπαλιόνε, οι οποίοι είχαν φροντίσει, προτού εκδηλωθεί η τουρκική επίθεση, να βελτιώσουν τα τείχη της πόλης, να ενισχύσουν τις προμήθειές της σε πολεμοφόδια και τρόφιμα, να βαθύνουν και να πλατύνουν την τάφρο του τείχους και να ερημώσουν την περιοχή γύρω από την πόλη. Αντίθετα με ό,τι συνέβη στην πολιορκία της Λευκωσίας, με την ανδρεία, τη σωφροσύνη, την τόλμη, τη δραστηριότητα και τη στρατηγική μπόρεσαν με 7000 υπερασπιστές μόνο να εξουδετερώσουν αλλεπάλληλες εφοδούς των πολιορκητών που συνεχώς ανανεώνονταν για να φτάσουν το ύψος των 250.000, να δημιουργούν ηρωικές εξόδους, από τις οποίες πέρα από 80.000 Τούρκοι σκοτώθηκαν, και γενικά να φέρνουν τον εχθρό σε πολύ δύσκολη θέση. Και όταν όλα πλέον είχαν εξαντληθεί – πολεμοφόδια και τροφές – και όταν ρήγματα ανοίχτηκαν στα τείχη, οι αμυνόμενοι τελικά ύψωσαν λευκή σημαία και ζήτησαν όρους παράδοσης. Τελικά συμφωνήθηκε (α) Ενετοί αξιωματικοί και στρατιώτες με τον οπλισμό τους και με πέντε πυροβόλα να επιβιβαστούν με τις οικογένειες και τις αποσκευές τους σε πλοία και να μεταφερθούν στην Κρήτη και (β) όσοι από τους Έλληνες και τους άλλους πολεμιστές ήθελαν, να φύγουν με τον ίδιο τρόπο. Οι δε άλλοι, να μείνουν ελεύθεροι και κύριοι των περιουσιών τους και να γίνει σεβαστή η θρησκεία τους.

Τελικά οι Τούρκοι σκότωσαν τον Μπαλιόνε μαζί με άλλους 300 περίπου αξιωματικούς και στρατιώτες, ενώ τον Μαρκαντώνιο Βραγαδίνο, αφού τον υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια, στο τέλος τον έγδαραν ζωντανό στην πλατεία της πόλης. Η Αμμόχωστος γνώρισε σφαγές, λεηλασίες και ωμότητες. Η ηρωική προσπάθεια των πολιορκημένων καταγράφεται ως ένα από τα πιο ένδοξα γεγονότα της παγκόσμιας πολεμικής Ιστορίας.

Με αυτό το τεράστιο πρόγραμμα κατασκευής νέων φρουρίων, η Βενετία προσπάθησε να οχυρώσει και να διατηρήσει τις κτήσεις της. Στο τέλος ηττήθηκε βέβαια, στην πάλη της με τις ιστορικές εξελίξεις, άφησε όμως μια σειρά εκπληκτικών μνημείων να μαρτυρούν στους επόμενους αιώνες τη σοφία, την ικανότητα και το μεγαλείο της, αλλά και τη σκληρότητα που επέδειξε για να πραγματοποιηθεί η κατασκευή τους. Αυτές οι οχυρώσεις παρέχουν την πιο εντυπωσιακή οπτική μαρτυρία της ενετικής κυριαρχίας. Τίποτε συγκρίσιμο δεν μπορεί να παρατηρηθεί σε άλλους τομείς της τέχνης στην Κύπρο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Εκπροσωπούν όμως, ένα διαφορετικό τύπο πολιτιστικής κληρονομιάς, όχι επιδράσεις της ιταλικής τέχνης ενσωματωμένες σε τοπικές παραδόσεις, αλλά μοντέρνα αμυντική αρχιτεκτονική που μεταφυτεύτηκε από την κυρίαρχη δύναμη στη νέα αποικία.

Η ενετική στρατιωτική αρχιτεκτονική της Κύπρου, που περιλαμβάνει μερικά από τα καλύτερα παραδείγματα της αναγεννησιακής οχυρωματικής τέχνης, έχει αναμφίβολα μια συναρπαστική αισθητική ποιότητα: η αυστηρή ομορφιά που έχουν τα παραπετάσματα και των προμαχώνων με την αποκλειστική λειτουργική χρήση, αναμειγνύεται με τις μνημειακά σχεδιασμένες πύλες ως τη μόνη έκδηλη παραχώρηση. Ιταλοί στρατιωτικοί μηχανικοί της εποχής σχεδίαζαν τεχνικά αποτελεσματικές αμυντικές κατασκευές σε αρχιτεκτονικές μορφές που συνδύαζαν τη μνημειακή κομψότητα με την έκφραση της δύναμης και της πρόκλησης.

Η στρατιωτική αρχιτεκτονική της Κύπρου του 16^{ου} αιώνα υλοποίησε νέες εξελίξεις στο σχεδιασμό οχυρών, που επηρέασαν την οχυρωματική τέχνη όχι μόνο στα ενετικά εδάφη αλλά και ευρέως στη δυτική Ευρώπη, μια επίδραση που διήρκεσε μέχρι και το 18^ο αιώνα. Η πρόκληση της επαπειλούμενης οθωμανικής επίθεσης ενέπνευσε με αξιοθαύμαστο τρόπο μοντέρνες αρχιτεκτονικές λύσεις, σύμφωνες με την πρόθεση των επιφανών στρατιωτικών μηχανικών και θεωρητικών αρχιτεκτόνων, να στηρίζεται η άμυνα των πόλεων στις αρχές της γεωμετρίας και του ορθολογικού σχεδιασμού. Ο εξεζητημένος σχεδιασμός του προμαχώνα του Martinengo στην Αμμόχωστο καθώς και το περίγραμμα του περιβόλου της Λευκωσίας, ένα από τα φιλόδοξα αρχέτυπα της αστεροειδούς πόλης, αποτελούν σχεδιασμούς που προηγούνταν αποφασιστικά από την εποχή τους.

Εξαιτίας της εκτεθειμένης της θέσης η Κύπρος λειτούργησε ως βάσανος για «μοντέρνες οχυρώσεις» και συνέβαλε σε βελτιώσεις που προέκυψαν από τις εμπειρίες στο πεδίο της μάχης. Το γεγονός ότι η ανατροφοδότηση από την Βενετία και πέρα προήλθε από τις νέες κατασκευές στο νησί, οφείλεται σε όχι μικρό βαθμό στην περίπλοκη διαδικασία του ενετικού σχεδιασμού. Το σημαντικό θέμα σε κάθε σχεδιασμό ήταν, εκτός από τους στρατιωτικούς υπολογισμούς, η χρηματοδότηση νέων ή ανακατασκευασμένων οχυρώσεων. Εν τούτοις, ζητήματα κατασκευής και σχεδιασμού γίνονταν και αυτά αντικείμενα έντονης διαμάχης με τη βοήθεια

σχεδίων και μοντέλων, ενώ οι ποικίλες σχολές σκέψης συγκρούονταν συχνά με βιαιότητα.

Σε αυτές τις διαδικασίες σχεδιασμού και αποφάσεων και έτσι, γενικά στην ανάπτυξη της πόλης με προμαχώνες, τα οχυρά της Κύπρου παρέχουν τυπικά μοντέλα για τη μελέτη των εξελιγμένων οχυρών για πυροβολικό που έχουν περάσει από τη «δοκιμασία της μάχης». Η Αμμόχωστος αντιστάθηκε για 11 μήνες στην επίθεση του πιο αποτελεσματικού στρατού της εποχής εκείνης. Ο προμαχώνας Martinengo δεν προσβλήθηκε ποτέ σοβαρά. Αυτή η πραγματιστική εμπειρία βοήθησε στην καθιέρωση του πενταγωνικού τύπου ως τελικής απάντησης στην πολυσυζητημένη δι-

Άποψη του εσωτερικού προμαχώνα Μαρτινέγκο

Πηγή: «Κύπρος, πετράδι στο στέμμα της Βενετίας», Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, Λευκωσία 2003

αμάχη γύρω από το σχεδιασμό προμαχώνων, μια λύση που δεν ξεπεράστηκε για πάνω από 200 χρόνια. Η Λευκωσία παρείχε, εν μέρει, μια αντίθετη εμπειρία. Τα αμυντικά της έργα πραγματοποίησαν σημαντικούς στόχους των σύγχρονων θεωρητικών της οχύρωσης, αλλά η πολιορκία του 1571 αποκάλυψε και ψεγάδια. Ο Savorgnan, ανίκανος να αλλάξει το αστικό περίγραμμα της μεσαιωνικής Λευκωσίας, δεν εξασφάλισε το χώρο που απαιτούνταν για ελιγμούς κατά τις αμυντικές επιχειρήσεις. Στην πραγματικότητα, η πολύ βραχεία αντίσταση της Λευκωσίας αποδόθηκε

σε ασυνέπειες στις διαταγές. Μεταγενέστερα σχέδια πόλεων με αστεροειδή μορφή είναι ελάχιστα λιγότερο θεωρητικά σχέδια από εκείνα της Λευκωσίας, αλλά περιλαμβάνουν ένα ακτινωτό σύστημα δρόμων ή ένα τακτικό σύστημα ευθέως αλληλοεμπλεκόμενων οδών, μια συνέπεια των υποχωρήσεων που παρατηρήθηκαν στον πόλεμο της Κύπρου.

Τα οχυρά του 16^{ου} αιώνα στην Κύπρο υπήρξαν μια έσχατη προκλητική χειρονομία κατά την παραμονή της τουρκικής κατάκτησης. Και είναι μάρτυρες της αποφασιστικής επίδρασης της Βενετίας. Η αναγεννησιακή αντίληψη για τον άνθρωπο και τον κόσμο ενέπνευσε τη νηφάλια αποφασιστικότητα να κτίζονται αμυντικά έργα στα πρόθυρα της καταστροφής και εν τούτοις να κατασκευάζονται σε τελική ανάλυση σαν **έργα τέχνης**.

Φωτογραφικό Υλικό:

Ο πύργος στο Κίτι

Ο πύργος στο Κίτι

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Ο πύργος στο Κίτι

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Το παρατηρητήριο στην Αλαμινό

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Το παρατηρητήριο στην Αλαμινό

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Ο πύργος στην Πύλα

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Ο πύργος στην Πύλα

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Καντάρα

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Βουφαβέντο

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Άγιος Ιλαρίωνας

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Πρώτος, 1984

Το Κάστρο του Κολοσσίου

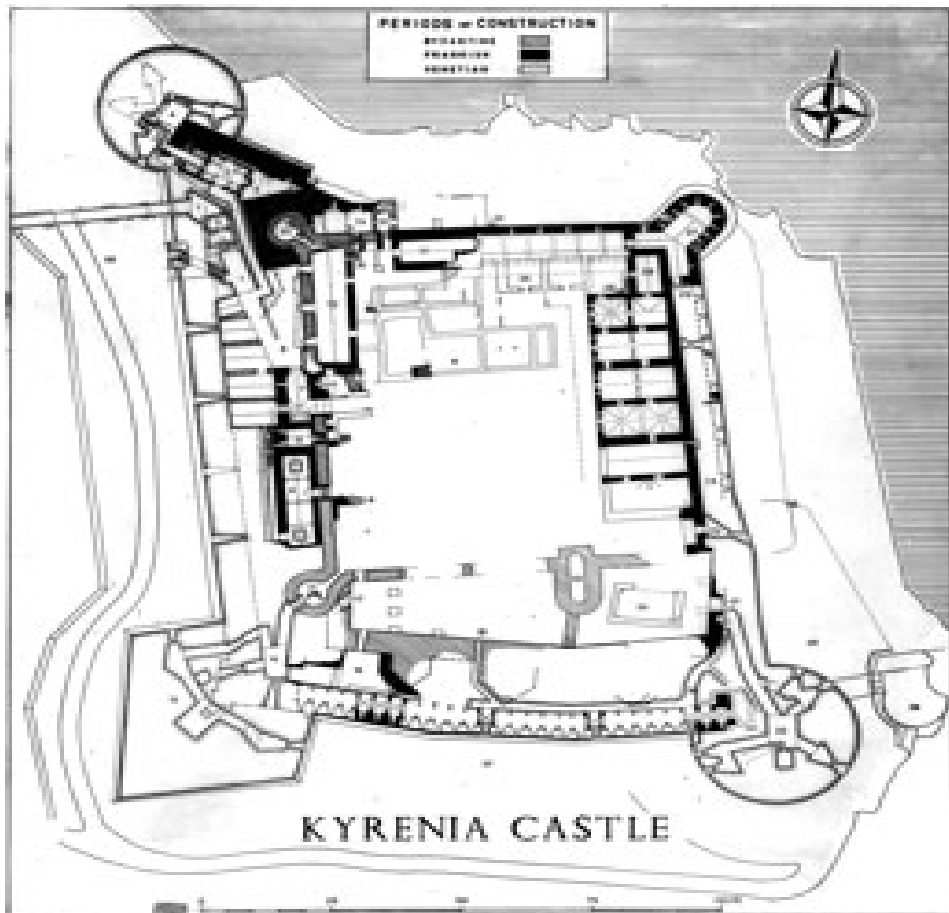

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

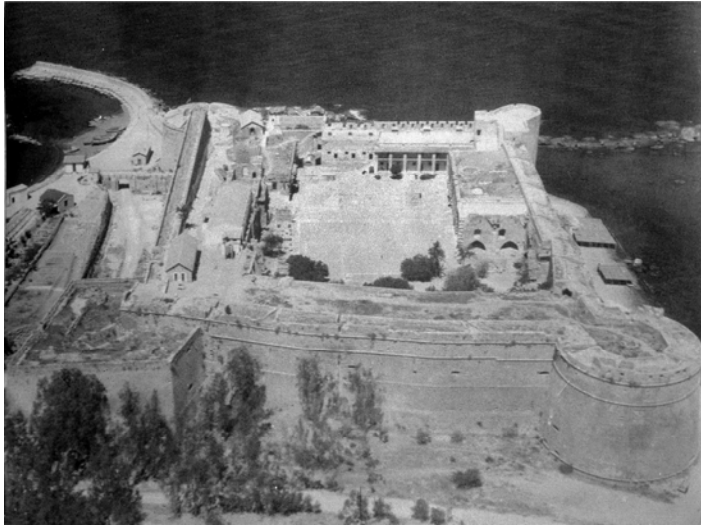

Το κάστρο της Κερύνειας

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Έβδομος, 1987

Το κάστρο της Κερύνειας

Πηγή: Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Έβδομος

Το κάστρο της Πάφου

Πηγή: «Βυζαντινή Μεσαιωνική Κύπρος», Μαρία Ιακωβίδου

Το κάστρο της Πάφου

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Το κάστρο της Λάρνακας

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

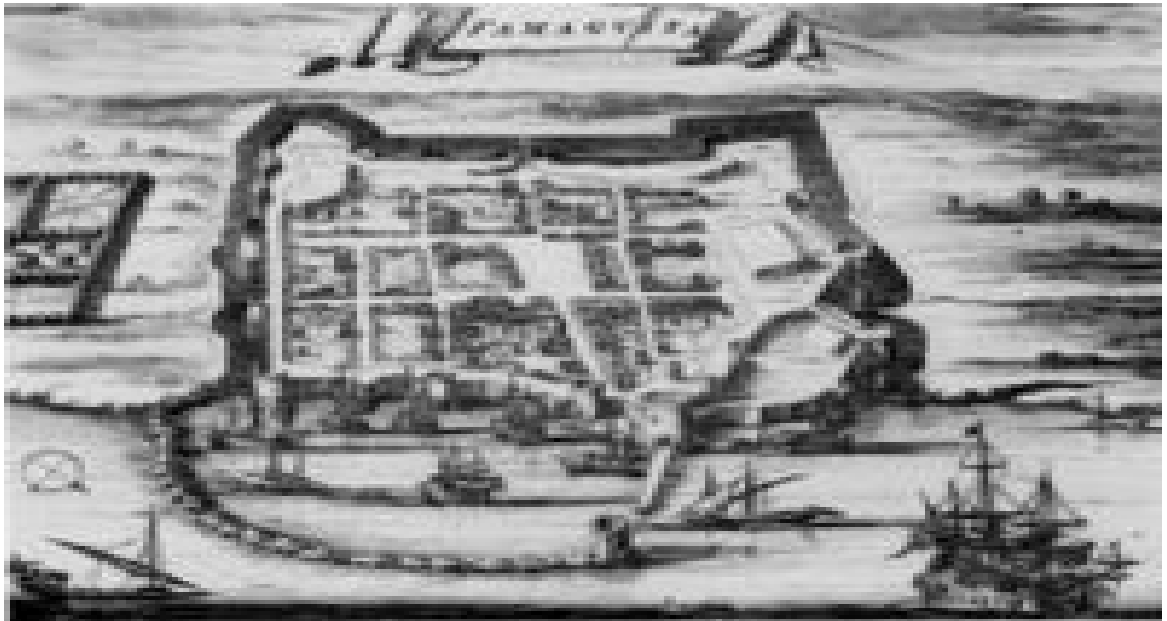

Τα τείχη της Αμμοχώστου

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Ο πύργος του Οθέλλου

Αμμόχωστος

Πηγή: Φωτογραφικό Τμήμα Κυπριακού Μουσείου, Λευκωσία, Κύπρος

Προμαχώνας Martinengo

Αρχαιολογικός χώρος γύρω από το κάστρο Κολοσσίου
Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

Αρχαιολογικός χώρος γύρω από το κάστρο Κολοσσίου

Αρχαιολογικός χώρος γύρω από το κάστρο Κολοσσίου

Πηγή: Σπουδαστές ΤΕΙ Πειραιά

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας «Κύπρος, πετράδι στο στέμμα της Βενετίας», Λευκωσία 2003
- «Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια», τόμος πρώτος 1984, τόμος τρίτος 1985, τόμος έκτος 1987, τόμος έβδομος 1987, τόμος δωδέκατος 1990, εκδοτική εταιρεία Φιλόκυπρος Λτδ., Λευκωσία, Κύπρος
- Άντρος Παυλίδης, «Ιστορία της νήσου Κύπρου», τόμος τρίτος, από το 1192 μέχρι το 1571
- Μαρία Ιακώβου, «Βυζαντινή Μεσαιωνική Κύπρος», επιστημονική επιμέλεια Δήμητρα Παπανικόλα – Μπακίρτζη
- Χρυσούλα Τσομπανάκη, «Ενετικές οχυρώσεις στην Κρήτη και στην Κύπρο, ομοιότητες των μνημείων του πολέμου», 1998
- Κλεάνθη Π. Γεωργιάδη, «Ιστορία της Κύπρου», Λευκωσία 1978
- Camille Enlart, «Gothic Art and the Renaissance in Cyprus», Trigraph – London, in association with the A.G. Leventis Foundation, Department of Antiquities, Cyprus, 1997